

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra hudební výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Folklórní soubor Horačky
Folklore ensemble Horačky

Lenka Moravcová

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Jana Veverková

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ-HV

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Folklórní soubor Horačky potvrzují, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Smržově 10.7.2021

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Janě Veverkové za trpělivost, ochotu a cenné rady, které mi při vedení práce věnovala. Stejně tak bych ráda za ochotu a jejich čas poděkovala členům folklórního souboru Horačky, bez kterých by tato práce nebyla na světě.

ABSTRAKT

Bakalářská práce vymezuje region Podještědí, jeho kulturu, lidový kroj a dialekt. Dále se podrobně zaměřuje na folklórní soubor Horačky, který je na tento kraj orientovaný, a především je s ním regionálně spjatý. Krátce se také zmiňuje o dalších folklórních souborech, které se oblasti Podještědí ve svém působení věnují. Část práce je věnována lidové písni tohoto území, sběratelům a publikacím orientovaným na podještědský folklór. Ve stěžejní části práce se rozebírá pásma *Jakej trest nešlechtnýmu škůdníkoj přišel*, ve kterém folklórní soubor Horačky oživuje tradici stínání kohouta dle jejího popisu v díle Vesnický román od Karoliny Světlé a představuje, jak probíhaly místní tancovačky. V této části jsou podrobně popsány jak lidové písně tohoto pásma, tak i jednotlivé tance k písním určené. Závěr práce přináší několik námětů k mezioborovému využití lidové písně ve výuce.

KLÍČOVÁ SLOVA

Folklórní soubor Horačky, folklórní hudba a tance, Podještědí, podještědský kroj, lidová píseň, stínání kohouta

ABSTRACT

The bachelor thesis defines region Podještědí, its culture, folk costume and dialect. It also focuses in detail on the folklore ensemble Horačky, which is focused on this region, and above all is regionally connected with it. It also briefly mentions other folklore ensembles that devote themselves to the area of Podještědí. Part of the work is devoted to folk songs in this area, collectors and publications focused on folklore of Podještědí. The main part of the thesis deals with the performance *Jakej trest nešlechtnýmu škůdníkoj přišel*, in which the folklore ensemble Horačky revives the tradition of beheading a rooster as described in Vesnický roman from Karolina Světlá and presents local dance parties. In this part, both the folk songs of this band and the individual dances intended for the songs are described in detail. Last chapter of the thesis brings several ideas for interdisciplinary use of folk song in education.

KEYWORDS

Folklore ensemble Horačky, folklore music and dances, Podještědí, folk costume from Podještědí, folk song, beheading a rooster

Obsah

Úvod	7
1 Region Podještědí	8
1.1 Vymezení	8
1.2 Podještědský kroj	9
1.2.1 Ženský kroj v Podještědí	10
1.2.2 Mužský kroj v Podještědí	11
1.3 Podještědské nářečí	11
2 Folklórní soubor Horačky	14
2.1 Historie a činnost souboru	14
2.2 Obsazení	18
2.3 Repertoár	18
3 Další soubory zaměřené na folklor severních Čech	20
4 Lidová píseň v Podještědí	22
5 Pásmo <i>Jakej trest nešlechetrnému škůdnikoj přišel</i>	26
5.1 Vznik	26
5.2 Zvyk stínání kohouta	26
5.3 Popis pásma	28
5.4 Popis písní a tanců a jejich porovnání s původním zápisem písně	28
5.4.1 Vinčuju, faráři, dobrej deň	30
5.4.2 Špacírka	32
5.4.3 Krůšňácká mazurka	33
5.4.4 Na tý dubský silnici	35
5.4.5 Krajcpolka	36
5.4.6 Turnouje na rynku	37

5.4.7	Za tím našim plotem hustým	39
5.4.8	Holka neznámá	40
5.4.9	Uvázala žena může	41
5.4.10	Jennou, dvakrát nakročím.....	42
5.4.11	Chodil jsem na Proseč	43
5.4.12	Hoši pote na vinice	45
5.4.13	Nepudu z hospody až výde denice	46
5.4.14	Nepudu z hospody, šelma bych byl.....	48
5.4.15	Mý jsme hoši z Ještěda	49
6	Inspirace ke zvýšení zájmu o lidovou píseň a její mezioborové užití	51
	Závěr.....	54
	Seznam použitých informačních zdrojů	55
	Seznam příloh.....	58
I.	Ukázka dětských podještědských rozpočítadel a říkadel	58
II.	Fotografie souboru.....	59

Úvod

Folklór severních Čech je mnohdy opomíjený a přehlížený, je to ale kraj, který si však i přes své bezprostřední sousedství s folklórem německým udržel své bohaté zvyky a kulturu. Práce se specifikuje na Podještědí a podrobně se zaměřuje na folklórní soubor, který je s tímto krajem regionálně spjatý a už padesát let se snaží lidem připomínat zdejší zvyky, lidové písně, dialekt a krásu, ale i strasti života v horách.

Podještědí je mým domovem, proto jsem se rozhodla do zdejšího kraje zasadit i svou bakalářskou práci a představit tak čtenáři podještědský folklórní soubor Horačky, ve kterém jsem po krátkou dobu sama účinkovala.

V práci je vymezen a představen kraj Podještědí, který vstoupil do povědomí lidí především až díky spisovatelce Karolině Světlé, která pravidelně v létě zdejší kraj navštěvovala a zasadila do jeho prostředí nejeden svůj román.

Dále se zaměříme na samotný folklórní soubor Horačky, který z Podještědí pochází a udržuje jeho tradice. Bude popsán vznik, historie i repertoár souboru. Krátce budou také představeny další soubory, které se stejně jako Horačky snaží divákům přiblížit podještědský folklór.

V jedné z kapitol je představena i lidová píseň v Podještědí, která zpravidla chybí ve zpěvníkách lidových písní. Práce v této části stručně seznamuje se sběrateli, kteří se zhostili udržení lidových písní této oblasti v naší paměti, a uvádí nevelké množství publikací věnovaných této problematice.

Po představení zdejšího kraje, dialektu a lidové písně se konečně blíže zaměříme na pásmo představující zvyk stínání kohouta, *Jakej trest nešlechtnýmu škůdnikoj přišel*, ve kterém jsou popsány lidové písně v podání Horaček, tance, které k nim patří, ale i způsob, kterým soubor vystoupení tvoří a kde se inspiruje. Závěr práce přinese několik námětů ke zvýšení zájmu lidové písně u dětí a její mezioborové využití ve výuce.

Cílem práce je seznámit čtenáře stručně s kulturou Podještědí, zdejší lidovou písní a především s folklórním souborem Horačky. Ve druhé části práce bych ráda předala představu o jeho činnosti prostřednictvím rozboru jednoho pásma inspirovaného scénou z Vesnického románu Karoliny Světlé.

1 Region Podještědí

1.1 Vymezení

Region Podještědí, který je neodmyslitelně spojován se jménem spisovatelky Karoliny Světlé, se rozléhá na jižní straně hřebenu Ještědu a jeho srdcem je město Český Dub. Marek Řeháček oblast Podještědí vymezuje jakožto území, které je západně určeno hranicí bývalého vojenského prostoru Ralsko, jižně pak řekou Mohelkou, východně trasou Liberec – Hodkovice nad Mohelkou – Turnov a severně trasou silnice Liberec – Jablonné v Podještědí.¹

V lidové kultuře této oblasti se odráží i to, že Podještědí bylo pro hospodáře vždy nehostinným krajem, především kvůli svým přírodním podmínkám, je zde totiž drsnější podnebí v důsledku nadmořské výšky a kamenitá půda přinášela malou úrodnost.

Tato oblast vstoupila do obecného povědomí především až díky Karolině Světlé, které zdejší prostředí přineslo inspiraci k celé řadě jejích literárních počinů. Karolina Světlá také sbírala lidová vyprávění, zvláštnosti zdejšího nářečí, psala si postřehy a informace o lidové architektuře, nábytku a nářadí a ze svých poznámek pak také čerpala při psaní svých děl. Sběratelské počínání Karoliny Světlé, které zapracovala do svých děl zaměřených na ještědskou oblast, nám přináší vcelku věrný obraz Podještědí z druhé poloviny 19. století.²

Oblast Podještědí si uchovávala svou tradiční lidovou kulturu déle než ostatní české okolí, například ještě v 80. letech 19. století se dřevěné domy roubily pradávnými technikami a nářeční charakteristiky se udržely hluboko do 20. století „*Český živel, který zde úspěšně odolává germanizačnímu tlaku, vystupňovanému v počátcích století dvacátého do leckdy velmi dramatických momentů, opírá svou argumentaci právě o tuto starou a nepochybně českou materiální a duchovní lidovou kulturu.*“³

¹ ŘEHÁČEK, Marek. Ještěd a Podještědí: Turistický průvodce po horách a okolí. Liberec, 2004. ISBN neuvedeno, s. 8.

² EDEL Tomáš: Píše Karolina Světlá o Podještědí? In: Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé 1986/18. Světlá p. J. 1986, s. 5-6.

³ EDEL, Tomáš: K dějinám národopisu Podještědí, In: Sdružení rodáků a přátel Karoliny Světlé 1985/17, Světlá pod Ještědem 1985, s. 1.

V druhé polovině 19. století se v severních Čechách začínají rychle rozvíjet průmyslová centra, především textilní a sklářská, a dotýkají se tradičního zdejšího způsobu života. Nicméně i přes blízkost státní hranice, která způsobovala intenzivní střetávání německé a české kultury – především kvůli obchodu – udrželo si Podještědí český ráz a řadu charakteristik právě pro tuto oblast.

1.2 Podještědský kroj

Dr. Josef V. Scheybal byl jedním z prvních, kteří se zhostili popsání lidového kroje z Podještědí a jeho postupných změn z období 20. až 60. let 19. století. V letošním roce se chystá vydání badatelské práce o lidovém oděvu v Podještědí, na které pracovali v minulých letech členové folklórního souboru Horačky.

Podještědský lidový kroj patří do oblasti Podkrkonoší, každý kraj měl nicméně své odlišnosti od jiných oblastí. Za společný znak jsou však považovány tzv. karmazínové výšivky⁴. Šlo o rostlinné ornamenty, které byly vyšívány nejčastěji, ale ne výhradně, červeným hedvábím na bílé plátno. Jednalo se o typ výšivky, kdy byla bez mezer vyšitá relativně velká část plochy textilu. Rozlišujeme vesměs tři druhy kroje, a to všední, polosváteční, který se nosil například na tancovačky a různé oslavy, a sváteční, přičemž všední oděv se v podstatě neliší od všedních oděvů přilehlých oblastí.

Podještědský kroj je také zajímavý tím, že se udržel přibližně o 20 let déle než kroje středního Pojizeří, které se začaly poměšťovat už ve 20. a 30. letech 19. století. Pro svou krásu a svou původní autentičnost, které se podještědský kroj držel, byl vybrán krajským hejtmanem na krojovaný svatební průvod ku příležitosti korunovace Ferdinanda V. v roce 1836. Všechny průvody, včetně toho českodubského, byly tehdy nakresleny a namalovány a nyní jsou tyto záznamy uloženy v Národopisném muzeu v Praze.⁵

⁴ Pojem karmazínová výšivka pochází pravděpodobně z arabského *kyrmyzy*, což je název pro červenou barvu. Karmazínové barvivo je získáváno z červce nopálového.

⁵ SCHEYBAL, Josef V. Lidový kroj v Podještědí. Liberec: Česká beseda, 1982. 31 s., barev.fot.obr, s. 9.

1.2.1 Ženský kroj v Podještědí

Ženský kroj obsahoval vyšívanou košilku s lehce vydutými rukávy sahajícími do poloviny nadloktí, kde páskem pevně svíraly ruku. Košilka byla u krku překrytá širokým vyšívaným okružím, jehož výšivka měla být shodná s výšivkou na zástěře. Na košilku se oblékala šněrovačka neboli živůtek, které se zpravidla šněrovala na prsou a byla také bohatě vyšívána květinovým vzorem. Vpředu pod šněrování se strkal punt, tvrdý díl v trojúhelníkovém tvaru.

Sukně sahalo do poloviny lýtek a bývaly vlněné, nejčastěji v hnědě skořicové, modré nebo zelené barvě, vespod pak bývalo ještě kolem 3 vrstev plátěných sukní. Díky blízkosti textilního továrního průmyslu se v Podještědí ujaly i bavlněné sukně potištěné pestrými kvítky. Zástěry na všední nošení byly plátěné, většinou modré a na rozdíl od zástěr svátečních bez výšivek. Sváteční zástěry byly z bílého batistu nebo jemného plátna a byly bohatě vyšívány vzorem drobných květů.

Přes živůtek se nosil třírohý vyšívaný šátek v Podještědí nazývaný také jako tříroh. Střední cíp má vyšitý velký květ a zakrývá záda, cípy postranní pak mají drobnější kvítky a kladly se křížem přes prsa a zastrkávaly za punt šněrovačky. Vyšívání batistový tříroh mohly dle všeho nosit jen ženy vdané.

Navrch se pak nosily kabátky, jejichž předností byla hedvábná a barevně kontrastující stuha, která lemovala předeek a sledovala výstřih kolem krku. Kabátky byly vystřídány před polovinou 19. století špenzry, které byly barevné, měly krátký pas, široké výstřihy a výrazné límce.

Hlavu si ženy zdobily vínky, což byly asi 10 cm široké pásy s hustě vyšitou střední částí a špičkou nad čelem, které se svazovaly v týle. Vdané ženy nosily pod vínkem ještě měkký, bíle vyšitý čepeček

Ve svátek se obouvaly do nízkých střevíců s polovysokými červenými špalíčky, které byly na nártu hluboko vykrojené a zdobené růžičkou.

1.2.2 Mužský kroj v Podještědí

Mužský kroj se městské módě přizpůsoboval rychleji než ten ženský, nosily se krátké kazajky, šosaté kabáty ze sukna a barevné vesty. Kalhoty byly černé, kožené a upevňované nad lýtkem, doplněné černými botami sahajícími vpředu nad kolena.

Součástí mužského oděvu byly i brusleky, jednalo se o krátké připínací vesty s dvěma řadami perleťových nebo kovových knoflíků. Úzký límeček nechával dost místa k uvázání barevného šátku, který byl oblíbeným doplňkem mužského kroje a byl vázán na široký uzel.

Jako pokrývku hlavu nosili muži nejčastěji klobouky, které bývaly nízké a plstěné, zdobené barevnou stuhou. Před polovinou 19. století se pak nosily i vysoké homolovité klobouky, na které si většinou starší muži ukládali za pentle svaté obrázky.

1.3 Podještědské nářečí

„Světlá nové výrazy a rčení v lidové mluvě hned si zapisovala, v čemž jí býval manžel horlivě nápomocen, jak poznámky jeho rukou psané svědčí. Chovají její díla spoustu slov a obrátů nikde jinde neužívaných, a kdo by si vzal práci vypsati, je jen z jediného románu jejího, např. z Kříže u potoka, užasl by, jaké bohatství chová v sobě dialekt ještědský.“⁶

Věra Mazlová zpracovala základní poznatky o podještědském nářečí do dvoudílného příspěvku *Ještědské nářeční rysy v díle Karoliny Světlé*⁷, který vyšel ve vědeckém časopise *Naše řeč*.

Z fonologického hlediska můžeme pozorovat několik změn: *é (e, ě) > í* úženi běžné pro hovorovou češtinu, nicméně v Podještědí mnohem častěji využívané, například *chléb* → *chlíb*, *v létě* → *v lítě*, *dcera* → *dcíra*. Dále pak hojná změna *í (i) > ej*, př. *v zimě* → *v zejmě*, a také změna *ó > ů*, kde se nejdříve udála proměna *o > ó*, př. *rosa* → *růsa*.

U souhlásek je možné si všimnout velmi typické změny pro tuto oblast, jedná se o změnu výslovnosti *v > u* po samohláskách, na konci slov a v některých případech po *r*,

⁶ SVĚTLÁ, Karolina, ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka a NERUDA, Jan. Karolina Světlá ve stycích s Janem Nerudou. V Praze: J. Otto, 1912. s. 16.

⁷ MAZLOVÁ, Věra. Ještědské nářeční rysy v díle Karoliny Světlé. *Naše řeč*. 1948, 32(4-5), 61-71

⁸ MAZLOVÁ, Věra. Ještědské nářeční rysy v díle Karoliny Světlé. *Naše řeč*. 1948, 32(6-7), 101-108.

př. *pravda* → *praŭda*, *po vsi* → *po ůsi*, *teprve* → *teprŭ*. Dále jsou zde zachované zbytky tvrdého *l*, a také tzv. *l* obaleného v *u*, př. *neselhal* → *neseuhal*. Vyskytuje se zde také stahování slabik, *dělal* → *d'ál*.

Z morfologického hlediska můžeme pozorovat změnu koncovky v dativu a lokálu -*ovi* > -*oj*, př. *synovi* → *synoj*, změnu v dativu plurálu -*ům* > -*om*, př. *mlynářům* → *mlynářom*, a měkčení *n* > *ň* v nominativu substantiv, *den* → *deň*.

Infinitiv sloves je důsledně zakončen na -*t'* a často můžeme najít změnu *e* > *a* před příčestím l-ovým, př. *běžel* → *běžal*, *nemrzelo* → *mrzalo*.

Z hlediska lexikologického je podještědské nářečí velmi bohaté, uvedu pouze několik příkladů pro představu: bouře = *blejskalka*, malá bouře = *rachotilka*, konipas = *cácorka*, bramborová kaše = *foucmonk*, les s palouky = *luhošť*, opilec = *nedopita*, rychle = *šustem*, špatní lidé = *žadlanci*.

Mazlová si také všímá velké konkrétnosti ještědských úsloví, kdy se konkrétními obrazy přibližovaly pojmy abstraktní nebo duševní. Lidová rčení obsahují zase řadu dynamických sloves. Používaly se hojně i obraty hyperbolické a eufemistické.

Světlá ve svých dílech také četně využívala příměrů a Mazlová o nich napsala: „*Ožívá v nich jak ještědská příroda, tak i svérázný půvab ještědského lidu a jeho způsobu života.*“⁹ Nejvíce zastoupenými jsou asi příměry s přírodní tematikou, které někdy působí až poeticky, např. *tváře jako sníh ubledlé; neštěstí jako mračno temné; dívka spanilá jako mladých těch bříz sestra*.

Stejně jako přirovnání s přírodní tematikou můžeme najít i příměry ke zvířatům, domácím i divokým, rybám, ptákům a výjimečně i hmyzu: *vyskočila jako polekaná laňka; potom se mrskal travou svižně jako rybka plná stříbrných šupin; vlasy se svítily jako kaučiči¹⁰ peří; bzučela svou píseň zticha jako ta včelka opodál*.

Dále můžeme v podještědském nářečí nalézt i celou řadu příměrů popisujících způsob života v Podještědí, názory a zvyky zdejších obyvatel a různé pověry. Jako několik příkladu

⁹ MAZLOVÁ, Věra. Ještědské nářeční rysy v díle Karoliny Světlé. Naše řeč. 1948, 32(4-5), 61-71, s. 68.

¹⁰ *Kaučiči* = *kavčí*, dle změny *v* > *u* blíže popsané výše v kapitole.

lze uvést: *stydlivý jako dívka, která jde ponejprv za družici; byla dobrá jako kousek chleba; byl mi protivný jako dým v očích; komůrka čistá jako kaplička; budeš mně milá jako duše v těle; sedáváš, jako kdybys byla z dubového dřeva roubená.*

Všechny výše popsané jevy znázorňují základní rysy podještědského dialektu, nelze je ale považovat za kompletní soupis pravidel tohoto nářečí. V kapitole 5.4 je popsáno několik vybraných lidových písní tohoto kraje a u každé písně jsou uvedeny změny jak od původního zápisu písně, tak i od jazykového úzu spisovné češtiny. Lze tedy sledovat další jevy podještědského dialektu v konkrétních textech písní.

2 Folklórní soubor Horačky

Horačky jsou uskupení na pomezí folklórního a národopisného souboru se zaměřením na prostředí, se kterým jsou již po generace spjati – Podještědí. Zpívají lidové a zlidovělé písně z tohoto regionu, přivádí zpět k životu místní zvyky, tance, nářečí a udržují tradici podještědského kroje.

Od jiných folklórních souborů se Horačky odlišují především tím, že jsou v souboru zastoupeny prakticky všechny generace – od nejmenších po nejstarší, což je podle mého názoru nesporná výhoda. Tradice a všechno, co se folklórní soubory snaží oživit a zachovat, je takto mnohem přirozenější, osobnější a takové, jak to dříve opravdu bylo, starší generace předávala zkušenosti té mladší. Celá původní tradice je tak zachována, protože děti dříve nestály mimo společnost, a když se například tančilo, bylo běžné, že se i děti do tance nachomýtlly.

Celá řada jiných souborů je rozdělena v podstatě na dětskou a dospělou sekci, které vystupují zvlášť. Horačky to záměrně neoddělují a vystupují společně. Děti mají z počátku samozřejmě nějaké menší samostatné zkoušky, ale když už něco umí a trochu se osmělí, účastní se zkoušek i se starší částí souboru a zvykají si na to, že budou s dospělými i vystupovat.

2.1 Historie a činnost souboru

Folklórní soubor Horačky byl založen roku 1970 při příležitosti oslav 50. výročí založení Tělovýchovné jednoty Sokol v Proseči pod Ještědem. K této příležitosti připravili místní učitelé Marie a Jaromír Stejskalovi s osmi dalšími ženami z okolí krátké pásmo lidových písní z Podještědí. Marie Stejskalová vybrala pro představení 4 lidové písničky, které už slýchávala od své maminky a které byly zapsané ve sbírce profesora Pavla Krejčího. Jaromír Stejskal doprovázel vystoupení hrou na klavír. Protože se v té době podještědský kroj už nenosil, museli si jej propůjčovat po příbuzných nebo sousedech, kteří měli různé části kroje schované ještě v komorách či na půdách. Jejich první vystoupení se dočkalo velkého ohlasu, a tak toto uskupení pokračovalo s dalšími reprízami a vznikly tak Horačky.¹¹

¹¹ HORAČKY: Historie souboru [online]. [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <http://www.horacky.cz/HistorieSouboru/>

Po čtyřech letech svého působení se soubor zúčastnil folklórního festivalu na Slovensku ve Východné. V roce 1975 byl oceněn radou Okresního národního výboru prvním místem v soutěži aktivity a toto prvenství ve své aktivitě si držel i v dalších letech.

V roce 1976 vystoupily Horačky se svým 100. vystoupením ve Světlé pod Ještědem u příležitosti akce Večer Václava Havla¹², kterou uspořádalo Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé.

V roce 1979 měly Horačky dvě velká vystoupení v Praze. První se odehrálo v zaplněném sále Muzea Bedřicha Smetany a druhé pak na Staroměstském náměstí. V témže roce uspořádalo Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé v sobotu 27. října ve Světlé pod Ještědem pásmo ke 150. výročí narození spisovatelky Karoliny Světlé s názvem *Takový byl můj život*. Horačky se ho samozřejmě také účastnily a jejich zakladatelka Marie Stejskalová připravila průvodní slovo.

V roce 1980 se Horačky 9. května dočkaly svého dvoustého vystoupení, což představuje přibližně jedno představení každé tři týdny. Po svých deseti letech působení se soubor rozrostl na 18 zpěvaček, 1 zpěváka a 7 hudebníků. Dalších deset let jejich působení pokračovalo v podstatě stejně jako doposud. Sklízely všeobecný úspěch a vystupovaly na zástupu kulturních akcí v Podještědí i mimo něj.

Horačky se také celkem pravidelně účastnily vítání občánků, vystupovaly na tehdejších oslavách 25. února, 8. března, 1. máje, 9. května, 7. listopadu. Znali je například v Semilech, v Jablonci nad Nisou, v Jičíně, od roku 1976 začaly pravidelně vystupovat v Lázních Kunraticích. Nejednou vystupovaly mimo Liberecký kraj, zúčastnily se Rožnovských slavností, Slováckého roku v Kyjově a také vystupovaly i v již zmíněné Praze.

Těchto prvních 20 let v životě folklórního souboru Horačky musela být pásma i částečně politicky angažovaná. Sice Horačky předváděly především lidové písně, ale aby vůbec v této době mohly fungovat, musely čas od času zazpívat nějakou ruskou a budovatelskou písničku. Stejně tak bylo pro jejich existenci potřeba, aby byly nějakým způsobem organizované. Nejdříve spadaly pod TJ Sokol Proseč pod Ještědem, později, od

¹² Václav Havel je zakladatelem Podještědského muzea a také jeden ze sběratelů lidových písní tohoto regionu, z jeho sbírky Horačky čerpají část svého repertoáru.

roku 1978, pod Kulturní klub Český Dub od roku 1982 pod JZD Bílá. V roce 1994 se transformovaly na občanské sdružení a od roku 2014 jsou zapsaným folklórním spolkem.

Na počátku století soubor i nadále pokračoval ve své činnosti a pravidelně vystupoval v Lázních Kunraticích. V roce 2007 byl vytvořen zpěvník¹³ několika podještědských lidových písní, který Horačky sepsaly a vydaly. Zkoušky v této době probíhaly ve sborově Základní školy v Českém Dubu, později se přesunuly na městský úřad v Proseči pod Ještědem.

V posledních přibližně deseti letech se Horačky lehce proměnily, vznikají různé projekty a mění se struktura vystoupení, které postupně získávají tematické scénáře a objevuje se i taneční složka. Dřívější struktura byla spíše formou pásma písní s doprovodným mluveným slovem mezi nimi o zvycích a životě v Podještědí. Roli tohoto průvodce vystoupením měla dlouhá léta Marie Stejskalová, poté ji převzala Marta Jírová, která stejně jako právě Marie Stejskalová znala řadu věcí ještě ze života.

Marta Jírová byla se svým doprovodným slovem velice spontánní, převážně improvizovala, přesto její projev působil neuvěřitelně přirozeně a profesionálně. Vedla si poznámky, aby se stále nezpívaly totožné písně a aby se neopakovala se svým slovem na pravidelných vystoupeních.

Marta Jírová měla stále roli konferenciérky, ale přibližně od roku 2010 se začala pomalu vyčleňovat ucelená, tematická představení. Byl dán pevný seznam písniček, které na sebe tematicky navazovaly a odříkávaly příběh, otevřela se taneční sekce, které to vše doplňovala, přicházeli noví členové a soubor se začal rozrůstat. Povídaní, která se vkládala mezi písničky, začala mít pevný řád a přirozeným způsobem samovolně vykrytalizovaly první scénáře. Pozvolně se tak objevila cesta k představením dnešního typu.

Na konci roku 2012 získaly Horačky od města Český Dub svou vlastní zkušebnu, což znamenalo lepší zázemí, více prostoru pro zkoušky, místo, kde mohou být uloženy všechny rekvizity a materiály. S vlastní zkušebnou také přišly nové příležitosti a byl otevřen kroužek

¹³ Čemusová, D. Famfulová, M. Jírová, M. *Písničky z Podještědí*. Český Dub: Podještědské muzeum, 2007.

Horaček pro děti. Horačky sice dříve neměly věkové omezení pro přijetí do souboru, s otevřením kroužku se ale udělal velký nábor dětí do souboru.

První velké představení „nového typu“ přišlo v roce 2013, neslo název *Jak to bylo vo svarbě u nás h Ještědě*. Pásmo vytvořila po prozkoumání mnoha dokumentů nynější vedoucí souboru, Ivana Rozkovcová. O rok později byla vytvořena brožura „*Jak to bylo vo svarbě h Ještědě*“ popisující, jak probíhaly svatby v Podještědí.

Během dalších let vzniklo několikero dalších vystoupení či programů k různým příležitostem, viz kapitola 2.3. Vystoupení mají vesměs pevný základ, jsou koncipovaná tak, aby obsahovala zhruba stejně zpívání, stejně mluveného slova (většinou ve formě divadelního projevu) a stejně tancování.

Obsazení rolí se mění dle potřeby, nicméně je třeba napevno vědět, kdo může vystoupit a kdo ne. Dříve nevadilo, když někdo nedorazil, zkrátka kdo byl, ten zpíval.

Během posledních přibližně 6 let se soubor zaměřil i na spolupráci s instituty, muzei a archivy, lidmi, kteří se pohybují kolem historie, regionální historie nebo mají co dočinění s folklórem, národopisem a etnologií. Ivana Rozkovcová se spolu členem Jaroslavem Horáčkem věnuje aktivně badání o podještědských zvycích, písničkách a hudbě, oblečení a prakticky všem, co se týká folklóru. Probírají se archiváliemi, muzea je pouštějí do depositů, Podještědské muzeum Karoliny Světlé v Českém Dubu má pro ně vždy dveře otevřené a oni na oplátku dodávají informace, které muzeum nemá.

V roce 2020 dokumentovali členové souboru pod záštitou paní Ing. Květy Vinklátové¹⁴ lidový oděv v Podještědí z muzejních a soukromých sbírek. Tato badatelská práce má vyjít v letošním roce ve formě knihy.

Soubor je i nadále velmi činný a představuje se řadě vystoupení jak v Podještědí a jeho okolí, tak i mimo něj, například nyní již pravidelně vystupuje v Kouřimi ve skanzenu, v Muzeu lidových staveb.

Za posledních 10 let neměl soubor mnoho času si trochu odpočinout, vystupoval někdy i čtyřikrát za měsíc a k tomu dvakrát týdně zkoušel, takže nucená pauza kvůli vládním

¹⁴ Náměstkyně hejtmána libereckého kraje, resort kultury, památkové péče a cestovního ruchu.

nařízením proti šíření onemocnění COVID-19 byla věnována zaslouženému odpočinku. V letošním roce začal soubor zase zkoušet, ale dlouhou dobu pouze virtuálně, až 11.6. bylo možné, aby se soubor mohl zase sejít osobně a proběhla tak první taneční zkouška po dlouhé odmlce.

2.2 Obsazení

Soubor Horačky má kolem 50 členů, ale toto číslo je pohyblivé, z mateřské a základní školy se obvykle do Horaček přidá mezi 10 až 15 dětmi, do dospělosti vydrží ale jen malá část z nich, největším předělem je zde asi období dospívání. Zároveň určitá část členů má soubor pro radost a účastní se zkoušek a vystoupení pouze, když má čas. Proto se stává, že někdy se sejde jen 10 členů a jindy zase 30. Tanečnický a dětský vedoucí především Kateřina Dostrašilová.

Hudební sekci vede Pavel Rozkovec, který hraje na tahací harmoniku, dále jsou v souboru k slyšení housle, violy, kontrabas a občas zazní i vozembouch, na pásmo o vojnách mají připravený malý buben, který je dle původních způsobů výroby potažen kůží a ne blánou. Soubor má k dispozici i citeru, která byla ve zdejší oblasti velmi četná a oblíbená, nicméně nemá nikoho, kdo by na ni hrál.

Ačkoliv tahací harmonika není typický nástroj, na který se ve folklórních souborech hraje, a několikrát se stalo, že publikum na nástroj ne úplně přesvědčeně hledělo, Horačky si za svým kapelníkem stojí, protože v naprosté většině chalup, které se dochovaly se starou půdou, byla nalezena minimálně jedna tahací harmonika, jedna citera a jedny housle. Je to pro nás dokladem toho, jak zde byly tyto nástroje rozšířené.

2.3 Repertoár

Do roku 2010 nevystupoval soubor s žádnými pásmy, včas před vystoupením se pouze dohodlo, které písně se zaznějí. Od roku 2010, kdy se začal soubor více rozrůstat a přibyla i taneční složka, se začala utvářet pásma a vznikala jasně daná představení. Jejich výčet a stručný popis je uveden níže.

Pásmo	Rok vzniku	Popis
<i>Jak to bylo vo svarbě u nás h Ještědě</i>	2013	Název tohoto pásma je více než jasný, jedná se o zpracování podještědské svatby.
<i>Masopust, neboli čumprďáci</i>	2014	Pásmo písní zpívaných při oslavách masopustu.
<i>Mý k vám deme na omlázku, tetičko</i>	2014	Velikonoční pásmo písní
<i>Firhaňky až na lajc</i>	2015	Pásmo vypravuje o roubených chalupách a staveních, jak se v nich žilo, jak se opravovaly atd.
<i>Jakej trest nešlechetrnému škůdnikoj přišel</i>	2015	Pásmo zpracovává zvyk stíhání kohouta.
<i>Třepu, třepu bez, vozví se mně pes</i>	2016	Vánoční pásmo s povídáním o zvycích od adventu až po Nový rok.
<i>Kytka, Koloušek, Věneček, Šejdovec</i>	2017	Zpracování tancovaček, které byly k různým příležitostem.
<i>Jakej trest nešlechetrnému škůdnikoj přišel + Kytka, Koloušek, Věneček, Šejdovec</i>	2017	Upravená verze zpracování stínání kohouta spojená s pásmem zaměřeným na tancovačky, blíže popsáno v kapitole 5.
<i>Šup do sukně aneb voblikání kroje</i>	2018	Pásmo představuje podještědský kroj a určené členky jsou v rámci pásma do kroje oblékány.
<i>Možná přijde i Frantina</i>	2019	Pásmo písní, ve kterém jsou mezi písněmi představeny postavy z děl románů Karoliny Světlé.
<i>Vojna na Veruně</i>	2021	Připravované představení o vojně.

3 Další soubory zaměřené na folklor severních Čech

Dykyta a Dykytka

Soubor byl založen v roce 1990 třemi páry tanečníků, působí v Krásné Lípě a jeho organizátorem je Jan Prokop Škoda. Dykyta čerpá především z Podještědí a Pojizeří, někdy ale od nich zazní i písně a tance z Moravy a širší oblasti Čech.

Soubor vystupuje s celou řadou pásem, ve kterém zpracovává různé zvyky a tradice. Uspořádal také několik výstav zaměřených na Velikonoce a Vánoce.

Soubor má také dětské oddělení v podobě Dykytky, která má dvě části, jednu pro děti v předškolním věku a druhou pro děti ve školním věku.¹⁵

Jizera a Jizerka

Soubor byl založen v roce 1986 manžely Knajblovými, působí v Liberci a je zaměřený na podještědský, pojizerský a podkrkonošský folklór. Vedoucím souboru je Dalibor Tuž, jehož dědeček byl prof. Pavel Krejčí, národopisec a sběratel lidových písní, z jehož pozůstalosti soubor čerpá.

Soubor má velmi silnou hudební složku, ve které jsou k slyšení housle, violy, tenorové housle, flétny, kontrabas, klarinet, lesní roh a lidová harfa.¹⁶

V roce 2001 byl FS Jizera rozšířen o dětskou sekci v podobě dětského folklórního souboru Jizerka. DFS Jizerka se dále pak rozdělila na tři skupiny, Jizerku, Malou Jizerku a přípravku.¹⁷

Nisanka a Malá Nisanka

Soubor Nisanka z Jablonce nad Nisou byl založen už v roce 1964 a jeho vedoucím je Jana Hamplová. Taktéž zpracovává lidovou kulturu Pojizeří, Podještědí a Podkrkonoší a

¹⁵ FS Dykyta: O nás! [online]. Krásná Lípa: FS Dykyta, 2013 [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: http://www.dykyta.cz/?page_id=427

¹⁶ Folklorní soubor Jizera Liberec: O souboru [online]. Liberec: folklorní soubor Jizera Liberec [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: <http://www.jizeraliberec.cz/o-souboru/>

¹⁷ Folklorní soubor Jizera Liberec: DFS JIZERKA [online]. Liberec: folklorní soubor Jizera Liberec [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: <http://www.jizeraliberec.cz/o-souboru/jizerka/>

snaží se divákům záživně představovat tradice. Stejně jako soubor Jizera čerpá především ze sbírek a pozůstalostí po prof. Pavlu Krejčím.

Nisanka se pravidelně navštěvuje s jejich spřáteleným souborem Mate Balota z chorvatského města Rakalj.¹⁸

Nisanka má taktéž oddělení pro dětskou část souboru, a to v podobě Malé Nisanky, které je spravována Domem dětí a mládeže Vikýř. Je rozdělena do čtyř oddělení dle věku dětí.¹⁹

Šafrán a Šafránek

Soubor byl založen v roce 1995 manžely Václavíkovými a působí v Jablonci nad Nisou. Vedoucím je zakladatel Aleš Václavík a jeho žena spolu s Vlastimilem Steckerem vede taneční složku souboru a vymýšlejí choreografie, kapelníkem je Jaroslav Hajský. Dva roky po založení souboru byl založen Šafránek, což je soubor pro děti ve věku od 3 do 15 let. Vedou ho Jaroslava Václavíková a Šárka Tomášková.

Soubory Šafrán i Šafránek se orientují na lidové písně a tance z Podještědí, Podkrkonoší a Pojizeří. Vystupují s rozsáhlým programem, který je zaměřený jak na tradice a zvyky z této oblasti, které se snaží udržovat a představovat lidem, tak i na radost ze života a život v horách.²⁰

¹⁸ NISANKA: O souboru [online]. Jablonec nad Nisou: Martin Stružský, Pavlína Stružská, 2007 - 2010 [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: <http://www.nisanka.cz/info>

¹⁹ NISANKA: Malá Nisanka [online]. Jablonec nad Nisou: Martin Stružský, Pavlína Stružská, 2007 - 2010 [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: <http://www.nisanka.cz/mala-nisanka>

²⁰ Folklorní soubor Šafrán: O našem souboru [online]. Jablonec nad Nisou: folklorní soubor Šafrán, 2010 [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: <http://www.safranjbc.cz/o-nasem-souboru.htm>

4 Lidová píseň v Podještědí

Lidová píseň v Podještědí, a na severu Čech obecně, byla dlouhou dobu přecházena sběrateli písní, ve zpěvnících lidových písní pak obvykle schází zastoupení této oblasti. Lze se dohadovat, proč se mnohdy tato oblast nespojovala s českým folklórem, jedním z důvodů ale může být i to, že severní Čechy byly do roku 1945 ze značné části obydleny německým obyvatelstvem.

Nicméně zakořeněnou tradici lidového umění lze nalézt i v korespondenci Karoliny Světlé, kde v nejednom dopisu líčí své sestře o zdejších hudebnících. „(...) zvuky spojily se v perlovou šňůru líbezných tónů a naše národní písně²¹ plynuly po bělavých perutích večerních vparů lichotivě ke mně a tklivě odumíraly v zastřené dálce. (...) všude panoval podivný ruch a najednou se to všechno začalo náhlou závratí uchvácené točiti a malí a velicí tančili, skákali a výskali tou samou vášní.“²²

Sběratelé, kteří se severočeskému regionu věnovali, potvrzují myšlenku Karoliny Světlé o bohatém lidovém zpěvu a tanci. Přestože se jedná o vcelku malé území, mohlo zde být zapsáno kolem 600 písní, přičemž jednou z nejvýraznějších osobností sběratelství této oblasti je Václav Havel, který sesbíral kolem roku 1910 přes 250 písní.

Václav Havel se narodil roku 1886 a pocházel přímo z regionu, což mu jistě ulehčilo komunikaci s místními obyvateli, i hledání vyhovujících zpěváků. Po roce 1910 svou sbírku doplnil už jen několika písněmi, a ačkoliv ji nejspíše připravoval k vydání, tak k tomu nakonec nikdy nedošlo.

Jeho sbírka podává jedinečný obraz písňového repertoáru před první světovou válkou. Sbírkou zpracovával v mladém věku, zřejmě bez hlubších znalostí folkloristiky, což mohlo vést k tomu, proč nakonec svou práci nevydal. Když později srovnával písně s jinými sbírkami, poznal, že řada písní není dostatečně původní a regionálně příznačná, jak si

²¹ Pojem „národní píseň“ byl dříve používán ve smyslu písně lidové a termínem „lidová píseň“ byl nahrazen v 70. letech 18. století, viz PECHÁČEK, Stanislav. Lidová píseň a sborová tvorba. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1830-2, s. 17.

²² SVĚTLÁ, Karolina. Z literárního soukromí II: Korespondence. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959, s. 104.

původně nejspíše představoval. Havlova sbírka se nakonec přece jen svého vydání dočkala, a to v roce 2016, kdy Havlův rukopis zeditoval etnomuzikolog Mgr. Adam Votruba, PhD. a vydal ji pod názvem *Lidové písně z Podještědí*²³.

Poprvé se podještědské lidové písně dočkaly svého vydání v roce 1963, kdy vyšly v publikaci *Pojizerské a podještědské písně a tance*²⁴ zpracované sběratelem Pavlem Krejčím.

Krejčího sbírka obsahuje asi 60 písní z Podještědí a Pojizeří a od té Havlovy se liší především jejich autentičností. Ačkoliv Krejčí sbíral přibližně o 50 let později než Havel, byl to zkušený sběratel a počínal si při sběru vybíravěji, zapsal tak asi nejhodnotnější lidové písně tohoto regionu. Velký přínos jeho sbírky spočívá i v tom, že se Krejčí nevěnoval pouze lidové písni, ale i tancům k nim patřícím. Popsal tak taneční kroky celé řady tanců, mnoho z nich i v jejich v různých variantách.

Dále byly pak podještědské písně vydány v roce 1980 trojicí autorů Oliva, Pazderka, Koblenc v díle *Severní Čechy v lidové písni*²⁵, které je rozděleno do tří částí, jež se zaměřují na Podkrušnohoří, Podřipsko a Podještědí/Pojizeří. Tato práce obsahuje přibližně 150 lidových písní, které vybrali z několika rukopisných sbírek jiných, mnohdy již zesnulých sběratelů.

Ve většině publikací dominuje v písních obecná čeština nad podještědským nářečím. Je to dáno tím, že Krejčí písně sbíral pozdní dobou, tj. až v 50. letech 20. století, a Havel se zase snažil text přepisovat do spisovné češtiny. Sběratel, který přikládal velkou váhu nářečím, byl Josef Štefan Kubín, nicméně ten se mnohdy spokojil pouze s textem, bez zápisu příslušného nápěvu. V roce 2007 vyšly *Písničky z Podještědí*²⁶, zpěvník, ve kterém se

²³ HAVEL, Václav, VOTRUBA, Adam, ed. *Lidové písně z Podještědí*. Praha: Pavel Jeřábek - Nakladatelství Plot, 2016. Fabula (Plot). ISBN 978-80-7428-301-7.

²⁴ KREJČÍ, Pavel. *Pojizerské a podještědské písně a tance*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963.

²⁵ OLIVA, Jan, FELIX KOBLENC a JOSEF PAZDERKA. *Severní Čechy v lidové písni*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1980.

²⁶ Čemusová, D. Famfulová, M. Jírová, M. *Písničky z Podještědí*. Český Dub: Podještědské muzeum, 2007.

autorky, tehdejší členky folklórního souboru Horačky, pokusily nářečí oživit a zpětně ho tak do písniček znovu zanést.

Jednou ze zajímavostí jazyka podještědských písní je výskyt germanismů, které se v nich objevují. Germanismy se běžně vyskytují ve všech českých nářečích, nicméně vzhledem k zeměpisné poloze Německa a Podještědí, které spolu sousedí, je pozoruhodné, jak málo germanismů se nachází v podještědském folklóru.

Krejčí dělí podještědské a pojizerské lidové písně do čtyř kategorií dle obsahu jejich textu na písně výpravné, o práci a zaměstnání, dělnické a lyrické. Dějištěm písní jsou pak především různé přírodní krásy, jako pole, louky, zahrady, háje a lesy. Častým námětem pro písně bylo pracovní prostředí, životy mladých lidí a lidové zvyklosti.²⁷

Řada nápěvů je velice podobná nápěvům lidových písní z ostatních částí Čech. Protože byl Liberec průmyslovou oblastí, putovala tímto směrem spousta lidí a místní od nich odposlouchali líbivé melodie, u kterých upravili text tak, aby písnička lépe zapadala do Podještědského prostředí. „*Texty písní se stále měnily, některé sloky se vynechaly a jiné, z písní podobného námětu, se do písně vkládaly.*“²⁸ Častý je také výskyt odkazů na konkrétní obce v kraji jako například Český Dub, Javorník, Letařovice, Bohumileč, Proseč pod Ještědem a další.

Co se nápěvů týče, je ještě zajímavé zmínit, že podještědské velikonoční koledy běžně mívají melodický záznam, což je v porovnání se zbytkem Čech vcelku netypické.

Písně mají většinou $\frac{3}{4}$ takt, nebo jsou v rytmu pochodu, lze najít také několik mateníků²⁹ a několik dalších písní se změnou taktu, které ale na rozdíl od mateníku nemají taneční charakter a nejsou tedy k tanci vhodné. Forma písní bývá spíše dvoudílná nežli trojdílná.

²⁷ KREJČÍ, Pavel. *Pojizerské a podještědské písně a tance*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963, s. 110.

²⁸ Tamtéž, s. 113.

²⁹ Tanec se proměnlivým taktem, většinou se střídá dvoudobé a třídobé metrum.

Co se tonality písní týče, Adam Votruba našel jedinou píseň, která měla mollové zakončení, jednalo se o zlidovělou verzi Erbenovy balady Vodník, a v Havlově sbírce našel jedinou píseň, která byla v tónině jiné než durové, a to v mixolydické.

Krejčí si v melodice podještědských písní všímá v nápěvech poskrovnou užitých intervalů větších než kvinta a také častého klesání melodie na začátku písně.³⁰ Votruba ho doplňuje a přichází s několika dalšími poznatky. Například v Havlově sbírce vyzoroval u 5 % písní pro lidovou píseň velmi netradiční závěr sklouznutím ze IV. stupně na stupeň III. Dále si všímá například také melodie často jdoucí po akordických postupech.³¹

³⁰ KREJČÍ, Pavel. Pojizerské a podještědské písně a tance. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963, s. 114.

³¹ HAVEL, Václav, VOTRUBA, Adam, ed. Lidové písně z Podještědí. Praha: Pavel Jeřábek - Nakladatelství Plot, 2016. Fabula (Plot). ISBN 978-80-7428-301-7, s.0020286–290.

5 Pásmo *Jakej trest nešlechtnýmu škúdnikoj prišel*

Toto pásmo Horačky představily ve dvou různých variantách, původní verze obsahuje 21 písní, druhá upravená verze, kterou níže představuji, obsahuje písní 15. Druhá varianta byla vytvořena na přání Kouřimského skanzenu, kde Horačky pravidelně vystupují. Tato verze je propojena s jejich pásmem *Kytka, Koloušek, Věneček, Šejdovec*, které popisuje tradici tancovaček.

5.1 Vznik

Při tvorbě všech pásem se soubor snaží o co největší autenticitu a pravdivost vzhledem jak k samotnému vyprávění, tak ale i k jeho provedení. Příběhy, které jednotlivá pásma představují, se snaží vycházet ze situací, které se někdy vskutku staly, nebo jsou propojené různými zvyky, věcmi či osobami.

Inspiraci tedy získávají z různých vyprávění místních obyvatel, nebo se k ní pročtou, ať už v dílech nebo korespondencích autorů, kteří psali o zdejším kraji, v různých dokumentech z muzeí či pozůstalostech po sběratelích. Dějovou linku vystoupení vymýšlí vedoucí souboru tak, aby program nebyl jen poučný, ale pro diváky i zábavný a zajímavý.

Při samotném provedení se soubor snaží o co největší věrohodnost, aby se z vystoupení nestala moderní lež, ale aby se soubor s diváky opravdu vrátil v čase. Docilují toho kromě stylizování slov do podještědského nářečí i úpravou větné stavby do tehdejších standardů. Mnohdy se díky tomu po vystoupení stane, že souboru děkuje někdo z publika, protože stejným způsobem mluvívala jeho babička a on se stal na chvíli zase malým klukem, který jí seděl na klíně.

Pásmo *Jakej trest nešlechtnýmu škúdnikoj prišel* není výjimkou. Zde se jedná o vymyšlený příběh založený na pravdě – zvyk stínání kohouta, kolem kterého je pásmo vystavěno. Karolina Světlá popsala tento zvyk ve svém díle *Vesnický román*, po jejím vzoru vytvořila Ivana Rozkocová scénář a spolu se souborem onu část příběhu přivedla k životu.

5.2 Zvyk stínání kohouta

„Byl zcela zapomněl, že se dnes provozuje hra, na kterou se lidé v Ještědě vždy po celý rok těší, hádajíce již napřed, kdo bude vítězem. Když dorazil hospodský s Antošem k černé

*louce za vsí, kde se měl kohout stínat, mačkaly se tam již zástupy vystrojených lidí. Nemohli se davem ani protlačit, musili se postavit na stráž nad louku.*³²

Jedná se zvyk, který se v menších či větších obměnách prováděl v různých koutech celých Čech. Kohout byl přivázaný ke kolíku a na pentlemi bohatě zdobeném trakaři dovezen za přítomnosti veselého davu za vesnici, kde stínání běžně probíhalo. Dívky měly proutky s přivázanými barevnými šátky, které potom věnovaly tomu, kdo zvládne kohouta setnout.

Kohoutovi byly přiřknuty všechny zlé skutky a špatnosti, které se ve vesnici udály a on byl odsouzen k smrti. Kapela, která byla této události vždy přítomná, mu zahrála poslední píseň před samotným aktem stínání, které následovalo.

Chodilo se vždy po jednom a ti muži, kteří se chtěli zkusit stát katem a kohouta setnout, dali vždy peníz kapele, poté jim byly zavázány oči, šavle vložena do rukou a několikrát se s nimi obešlo prostranství kolem kohouta, aby se jim zamotala hlavu. Pak se muži snažili poslepu najít kohouta a setnout ho, okolní dav se zpravidla velmi bavil a snažil se kata slovy navádět na správný směr, ale také ho mást. V popisu tohoto zvyku ve Vesnickém románu se kohouta podařilo setnout dívce, což bylo považováno za drzost, se stejnou verzí pokračují i Horačky.

Ten, komu se podařilo setnout, dostal po stínání barevné šátky od dívek a byl oslavován, všichni se poté obvykle přesunuli do hospody na tancovačku. Tento vítěz měl také právo volení k tanci a všichni, koho si vybral, s ním museli jít do kola.

Druhý den se kohout spařil a uvařila se z něj polévka s nudlemi, kterou dostala většinou kapela.

³² SVĚTLÁ, Karolína. Vesnický román. Praha: Nadační fond Česká knihovna ÚČLK FF UK, 2019. Česká knihovna (Host). ISBN 978-80-7577-997-7, str. 62.

5.3 Popis pásma

Vystoupení začíná hrajícími si dětmi, které se rozpočítávají pomocí rozpočítadel z Podještědí.³³ O chvíli později začnou přicházet radostní dospělí, protože se začíná blížit vozíček s přivázaným dřevěným kohoutem, za kterým jde kapela hrající smuteční marš.

Následně vystoupí kněz, který odsoudí zvíře k smrti a přečte poslední kšaft černého kohouta. Poté se zahraje píseň *Vinčuju, faráři, dobrej deň!*, jakožto poslední píseň pro kohouta na rozloučenou. Následuje už samotné stínání podle tradice – mládenec hodí tolar muzikantům, jsou mu zakryty oči, dostane šavli, je třikrát veden dokola a poté se už snaží setnout šavlí kohouta za všudypřítomného zmatku a nápověd, kam má jít.

Několik neúspěšných hochů se vystřídá až se nakonec s přehledem jedním švihem podaří setnout kohoutovu hlavu děvčeti. Všichni se veselí, děvče dostane od ostatních dívek pěkné barevné šátky a všichni dospělí se poté odeberou do hospody a zůstávají pouze děti, které se zase rozpočítávají. V hospodě se kohout hodí do hrnce a poté začíná tancovačka písničkou *Špacírka*.

Během tancovačky zazní ještě dalších 13 písní z Podještědí proložených poučným, ale velmi šikovně do příběhu zasazeným povídáním o tom, jak to probíhalo běžně o různých tancovačkách, což je už zapracované pásmo *Kytka, Koloušek, Věneček, Šejdovec*.

5.4 Popis písní a tanců a jejich porovnání s původním zápisem písně

Ženská část souboru je rozdělena na horní a dolní ženský hlas, pokud se v písni nezpívá druhý hlas, zpívají všichni melodii prvního hlasu. Mužská část souboru zpívá melodii prvního hlasu, občas zazní ještě hlas kapelníka Pavla Rozkovce, který si podle nálady zazpívá druhý mužský hlas, aby píseň byla pestřejší.

O způsobu hry kapely můžeme obecně říci, že housle hrají hlavní melodii, tj. melodii prvního hlasu zpěvu, violy kontrují a pokud je v písničce druhý hlas pro zpěv, tak jedna viola hraje právě tento part. Kontrabas samozřejmě hraje basy a vše doplňuje tahací harmonika, která hraje v podstatě vše výše zmíněné. Toto schéma platí pro všechny písně rozebírané dále v kapitole, případná změna je poté popsána u písniček jednotlivě.

³³ Několik vybraných podještědských rozpočítadel je uvedeno v příloze práce v kapitole I.

Notové zápisy jsou převzaté³⁴ ze sbírky Václava Havla a sbírky Pavla Krejčího, jedna píseň ze soukromého zpěvního Horaček. Texty písniček zapsané především Václavem Havlem jsou většinou ve spisovném jazyce, soubor je však zpívá v podještědském dialektu. Proto je u popisu písně uveden i text písně v podání souboru Horačky s vyznačenými a popsanými změnami od původního zápisu ze sbírky. Pod textem jsou zároveň popsány i jevy používané v podještědském dialektu.

Níže popisují několik tanečních pojmů a kroků, které se vyskytují v samotných tancích u jednotlivých písní dále v kapitole tak, jak je popsal prof. Krejčí, který zároveň zapsal i celou řadu tanců této oblasti.³⁵

Zavřené držení: Pár stojí naproti sobě, levá ruka dívky spočívá na chlapcově ruce těsně pod ramenem, pravá ruka chlapce na dívčích zádech těsně pod jejím ramenem. Volnými rukama se pár chytne a drží je od těla přibližně ve výšce dívčích ramen.

Přísunný krok: Na celém chodidle se udělá krok na jednu stranu a druhá noha se přisune. V taktu třídobém se navíc na třetí dobu tanečník ještě postaví na celá chodidla.

Cvalový krok: Ve své podstatě se jedná o přísunný krok, jen s rozdílem, že je dvakrát rychlejší a místo sunutí druhé nohy k první, na toto místo druhá noha přeskočí.

Dvoukročák: Na první dobu taktu se udělá krok a při druhé době se na stejné noze, která vykročila, poskočí, noha druhá se při tomto poskoku pokrčí a zvedne tak, aby koleno bylo ve výši pasu.

Obkročák: Při tomto kroku se pár při chůzi obkračuje o 180°, vždy obkračuje ta noha, které nevykročuje v první době taktu. Pár se v obkračování střídá, jednou obkračuje dívka, poté zase chlapec. Tančí se ve dvoudobém i třídobém taktu.

Sousedská: Třídobý taneční krok, kdy chlapec vykročí levou nohou vpřed a vytočí doleva špičku, poté udělá pravou kratší krok a v poslední době je krok levou na místě tak, že chodidla vzájemně svírají pravý úhel. Dívka tančí to stejné, pouze při tom couvá a

³⁴ Kopie zápisů by byly špatně čitelné, písně jsou proto přepsané v notačním programu.

³⁵ KREJČÍ, Pavel. *Pojizerské a podještědské písně a tance*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963.

vyšlapuje opačnou nohou, v první době vytáčí patu. Toto je sousedská s otáčením vlevo, pro otáčení vpravo by se pouze vyměnily nohy, kterými se našlapuje.

Mazurkový krok: Chlapec udělá krok levou, přeskočí na pravou a poskočí znovu na pravé, dívka to dělá opačným nohama.

Hladká polka: Tančí se jako klasická polka s tím rozdílem, že se našlapuje z paty na celé chodidlo, tančí se na plných nohách a pohyb vychází z kolen. Tento typ polky je bez pohupů a nátřesů, tančí se usazen hodně dole.

5.4.1 Vinčuju, faráři, dobrej deň

Vin-šu - ju, fa - rá - ři, do - brý den, ach, ach, do - brý den. Puč - te mně

ku - chař - ku na tej - den, ach, ach, na tej - den. Ne - pu - čím, ne - dám, po - tře - bu -

ju sam. Jí ji po - tře - bu - ju kaž - dý den, ach, ach, kaž - dý den.

2. Proším vás, faráři velice,
dejte mně dvě tlustý slepice.
Nepučím, nedám, potřebuju sám,
já je potřebuju každěj den.

Obrázek 1 – Vinšuju, faráři, dobrý den – notový zápis (HAVEL, VOTRUBA, s. 236)

Píseň se na rozdíl od původního zápisu hraje v tónině F dur a začíná desetitaktovou předehrou od taktu 13, poté se zpívá 1. sloka s repeticí taktů 13–22 a bez mezihry hned následuje 2. sloka se stejným schématem. V taktech 13–16 se zpívá lidový dvojhlas v terciích. V taktech 14 a 16 improvizují první housle ozdobu.

Tanečníci se během předehry připravují a na sloku začínají tančit. Dvakrát po sobě je sekvence, při které se tančí dvakrát sousedská, jednou obkročák a znovu dvakrát sousedská. Následuje přísunný krok dopředu, dívka se otočí do kruhu a stojí na místě, poté se toto

zopakuje, ale tentokrát ven. Na posledních 6 taktů následuje znovu sekvence dvakrát sousedská, jednou obkročák, dvakrát sousedská. Při druhé sloce se tančí totožné schéma, ale ženy se přitom přetahují o faráře.

Text písně v podání souboru Horačky s podtržením odlišných výrazů:

- 1) Vinčuju, faráři, dobrej deň, cha cha, dobrej deň.
Pučte mně kuchařku na tejdeň, cha cha, na tejdeň.
Nepučím, nedám, potřebuju sám.
Já ji potřebuju každej deň, cha cha, každej deň.
- 2) Prosim vás, faráři, velice, pučte mně dje tlustý slepice.
Nepučím, nedám, potřebuju sám.
Já je potřebuju každej deň, cha cha, každej deň.

Hned v prvním slově písně (*vinčuju*) se vyskytuje změna $\check{s} > \check{c}$, která v tomto slově ale není nikterak neobvyklá a mnohdy se objevuje. Následuje nahrazení koncovky *-ý* za koncovku *-ej*, ve slově *dobrej*, stejný jev se vyskytuje dále v textu písničky i u *každý* → *každej*. Dalším jevem je měkčení $n > \check{n}$ v nominativu substantiv, zde u slova *den* → *deň* a stejně tak u slova *týden* → *tejden* → *tejdeň*, kde se od spisovné češtiny objevuje i změna $y > ej$. Namísto Havlem zapsaným *ach, ach*, soubor zpívá *cha, cha*, netřeba hledat nářeční změnu, jedná pouze o malou úpravu textu, nejspíše kvůli snadnější artikulaci při zpěvu. U slova *prosim* → *prosim* lze pozorovat změnu kvantity, stejně tak u slova *půjčte* → *pučte* (*nepůjčím* → *nepučím*), kde navíc dochází k zániku $j > 0$. Posledním výrazným jevem, který se vyskytuje v této písni, je zánik ve slově *dvě* → *dje*, kdy dochází ve skupině [vje] k zániku v .

5.4.2 Špacírka

Pochodem volně

Rychle

Obrázek 2 – Špacírka – notový zápis (HAVEL, VOTRUBA, s. 266)

Soubor instrumentální píseň *Špacírka* hraje téměř přesně dle Havlova původního zápisu, jedinou změnou je přidaná repetice na poslední dva řádky.

K této písni Havel zapsal i taneční kroky, které soubor taktéž realizuje dle jeho zápisu. Během první repetice nastupují zavěšené páry pochodem do kruhu a na jejím konci se pustí. Při druhé repetici se vždy uklánějí na noty označené křížkem a mezi takty 13–20 se tančí dva takty obkročák, v dalších dvou taktech se dívka zatočí a pár se sobě ukloní, toto se opakuje ještě jednou, ale zase zpět.

5.4.3 Krůšňácká mazurka

6
Hol-ka roz-mi-lá, proč jsi ne-chtě-la krůs-ňá-ka mi-lo-vat, hol-ka roz-mi-lá,
11
proč jsi ne-chtě-la krůs-ňá-ka mít? Von ve-me krůs-nič-ku
vob-chá-zí ves-nič-ku: Hu-la-hu-la-hej, co je na pro-dej, pa-ne strej-čku?

<p>2. Holka rozmilá, proč jsi nechtěla řezníka milovat,
holka rozmilá, proč jsi nechtěla řezníka mít?
Von veme hůlčičku, vobchází vesničku:
Hulahulahej, co je na prodej, pane strečku?</p> | <p>3. Holka rozmilá, proč jsi nechtěla, dřeváka milovat,
holka rozmilá, proč jsi nechtěla, dřeváka mít?
Von veme sekyru, motaky a pilu
trakař před sebe, přes celý nebe až k lesíku?</p> |
|---|--|

Obrázek 3 – Krůšňácká mazurka – notový zápis (HAVEL, VOTRUBA, s. 56)

Píseň, hraná v tónině D dur, začíná čtyřtaktovou předehrou na její hlavní motiv. Celou píseň, včetně instrumentální předehry, zní lidový dvojhlas v terciích, pouze druhé dva takty předehry hraje viola lidový dvojhlas v sextách, na poslední dobu předehry je ticho, do kterého výrazně ozve kontrabas. V taktech 1, 5, 9 a 13 zpívá soubor verzi zápisu se stejným tónem v celém taktu, zároveň je první doba taktů 1, 2, 5, 6 zpívána s tečkovaným rytmem. Soubor repetuje část od taktu 9 do konce. Dále přichází do G dur modulující osmitaktová mezihra na motiv prvních osmi taktů písně, na poslední dobu mezihry se znovu výrazně ozývá kontrabas, píseň moduluje zpět do D dur a zní 2. sloka. Housle opět zdobí melodii a vyplňují pomlky.

Začíná se tančit na sloku v zavřeném držení dvojice a tančí se do kruhu. Mazurkovým krokem se jde do kruhu, poté se dívka zatočí a stejným způsobem se jde znovu zase z kruhu. V 9. taktu chlapec udělá krok pravou a přisun levou vpřed, na druhou dobu znovu krok pravou a na třetí dobu je poskok na pravé, dívka to dělá naopak. Následující takt je stejný jako první, ale jde se opačnými nohama. V posledních čtyřech taktech se páry obcházejí po obvodu kruhu. Během mezihry se tančí stejné kroky jako v taktech 1–8.

Text písně v podání souboru Horačky s podtržením odlišných výrazů:

- 1) Holka rozmilá, proč jsi nechtěla krůšňáka milovat,
holka rozmilá, proč jsi nechtěla krůšňáka mit.
Von vezme krůšničku, vobejde vesničku,
Hola, hola, hej, co je na prodej, pane strejčku.
- 2) Holka rozmilá, proč si nechtěla krůšňáka milovat,
holka rozmilá, proč si nechtěla krůšňáka mit.
Dyž von de kupovat, chce honně usmlouvat,
hola, hola, hej, vy ste moc drahej, pane strejčku.

Druhá sloka v podání souboru je od druhé sloky v Havlově zápisu rozdílná v tom, že soubor znovu zpívá o krůšňákovi, ne o řezníkovi, či dřevákovi, jak je uvedeno ve druhé a třetí sloce od Havla. Jinak lze najít vesměs stejné rozdíly oproti Havlovu zápisu jako ve sloce první, tj. důsledně dodržované měkčení infinitivní koncovky u sloves (*milovat* → *milovat*; *mit* → *mit*; *usmlouvat* → *usmlouvat*), malá změna slov *hulahulahej* na *hola, hola, hej*, užívání protetického *v* (*vobejde, von*).

Příznačná změna tohoto nářečí se nachází ve slově *jennou*, kde došlo ke změně *dn > nn*. Dále pozorujeme jevy jako *k > 0* ve slově *když* → *dyž* a stejně jako v písni první zánik *j > 0* ve slovech *jde* → *de*, *jste* → *ste*. Poslední je typická změna *y > ej* zde se nacházející ve slovech *drahý* → *drahej* a *strýček* → *strejček*.

5.4.4 Na tý dubský silnici

Vivo ♩ = 138

Na tý dub-ský sil - ni - ci sto - jí do - mek ma - lý a

7
šen - ku - je tam má mi - la, roz - mi - lá, pi - več - ko čer - ve - ný.

<p>2. [: A já ji tam nenechám,
já tam za ní půjdu. :]
[: je-li ještě svobodná jako já,
milovat' ji budu. :]</p>	<p>5. [: Vzala koně za uzdu,
vedla ho do maštele :]
[: a mě vzala za ruku, za ruku
vedla do pokoje. :]</p>	<p>8. [: Kohout ráno vyletí,
za slepičkou letí. :]
[: on ji klube do hlavy, do hlavy
až látalo péři. :]</p>
<p>3. [: A když jsme tam přijeli,
mezi dveřma stála. :]
[: přezlostně plakala, plakala
jak by hudba hrála. :]</p>	<p>6. [: Chystejte nám, matičko,
chystejte večeri :]
[: a já půjdu postel stlát', postel stlát',
proklepávat péři. :]</p>	<p>9. [: Z okenečka má milá
po straně se smála. :]
[: přeci jsem se dočkala, dočkala,
čeho jsem si přála! :]</p>
<p>4. [: Pročpak pláčeš, naříkáš,
když mě tu ještě máš? :]
[: Snad pro mého konička vraného
žádnou maštel nemáš? :]</p>	<p>7. [: Matička se starala,
kdo nás ráno vzbudí. :]
[: Ten kohoutek červený, červený,
až poletí shůry. :]</p>	

Obrázek 4 – Na tý dubský silnici – notový zápis (KREJČÍ, s. 135)

Píseň začíná v *allegretto* předehrou kopírující melodii druhého řádku, následně je přidán navíc ještě jeden takt, během kterého se zpomalí do *adagia*, a začíná první sloka, kterou zpívají pouze muži. V pauzách v 5. a 6. taktu hrají housle výplň převážně šestnáctinovými notami a poprvé i poté během repetice se v tomto místě zrychluje tak, aby tempo druhého řádku bylo *andante*. Stejně jako v předehře je i zde přidán jeden takt, při němž se housle stupnicovým postupem připravují na opakování řádku a znovu se zrychluje, tentokrát do *allegretta*. Na konci je znovu přidán jeden takt, kdy se stejně jako v předehře zpomaluje a píseň pokračuje dále druhou slokou ve stejném schématu. Druhou sloku zpívají znovu pouze muži, třetí potom ženy a ve čtvrté první půlku muži a druhou ženy, soubor zpívá pouze 1., 2., 6. a 9. sloku z Krejčího zápisu. Sloky jsou zpívány převážně lidovým dvojhlasem v terciích, místy zazní sexta.

Během této písně se netancuje, ale tanečníci dramatizují zpívaný text.

Text písně v podání souboru Horačky s podtržením odlišných výrazů:

- 1) Na tý dubský silnici stojí domek malý,
šenkuje tam má milá, rozmilá, pívečko červený.
- 2) A já i tam nenechám, já tam za ní pudu,
je-li eště svobodná jako já, milovat' i budu.
- 3) Chystejte nám, matičko, chystejte večeri
a já pudu postel stlát', postel stlát', naklepávat péři.
- 4) Z vokýnečka má milá, po ránu se smála:
přeci sem se dočkala, dočkala, čeho sem si přála!

Oproti Krejčího zápisu chybí *a* v první sloce na konci prvního řádku, jinak je zde změna kvantity u slova *pivečko* → pívečko, zánik *j > 0* na začátku slov jako *ji* → *i* a *ještě* → *eště*, změna kvantity a zánik u slova *půjdu* → *pu*du. Znovu se zde nachází dodržování měkčení infinitivní koncovky (*milovat* → *milovat'*, *stlát* → *stlát'*) a protetické *v* (*vokýnečko*). Poslední změnou oproti původnímu zápisu je změna slova v poslední sloce: *po straně* je nahrazeno *po ránu*.

Nářeční jev, který Krejčí zapsal, je ve slově *peři* → *péri*, kde došlo ke zdloužení kořenné samohlásky, které se děje u dvojslabičných podstatných jmen.

5.4.5 Krajcpolka

Allegretto ♩ = 84

7

12

Fine

D.C. al Fine

Obrázek 5 – Krajcpolka – notový zápis (KREJČÍ, s. 85)

Instrumentální skladba začíná na 10. taktu Krejčího zápisu a teprve poté se ozývá melodie uvedená na začátku, v tomto schématu se píseň hraje dvakrát po sobě. V osminových pomlčkách v taktech 2, 4, 11 a 13 se ozývají velmi výrazně kontrující violy.

Dvojice tančí tanec krajcopolka³⁶ v zavřeném držení, chlapec je otočen levým bokem do kruhu. Na první dobu udělá chlapec pravou nohou krok a levou přísuný krok vpřed, dívka naopak, na druhou dobu je krok s otočením o 90° vpravo, chlapec jde znovu pravou a dívka levou. Ve druhém taktu jde chlapec na první dobu levou vzad, dívka pravou vpřed a na druhou dobu udělají výskok na téže noze a druhou nohu při výskoku skrčí a přednoží. Toto schéma se tančí vždy v repetované části. V taktech 10–17 se tančí hladká polka.

5.4.6 Turnouje na rynku

V Tur-no - vě na - ryn - ku sil sem roz - ma - ryn - ku, v Tur-no - vě
 6 na ryn - ku sil sem o - ves. O - ví - sek se ze - le - ná,
 11 má Na - nyk - ka je ble - dá, vo - na se na - pi - la má - lo ví - na.

2. Já víno nepila, ani neviděla,
 jenom sem s Pepíčkem jednou spala.
 Spala sem s ním jen jednou, von měl lásku fortelnou
 a dyž mě vošidil, šel za inou.

Obrázek 6 – Turnouje na rynku – notový zápis (OLIVA, PAZDERKA, KOBLENC, s. 185)

Předehrou zní poslední 4 takty písničky, kapela pravidelně zdobí poslední dobu v každém čtvrtém taktu. Je přidána repeticie od devátého taktu do konce. Zpívá se převážně lidovým dvojhlasem v terciích, první a třetí sloku zpívají muži, druhou a čtvrtou ženy.

³⁶ KREJČÍ, Pavel. Pojizerské a podještědské písně a tance. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963, s.85.

Píseň je napůl taneční, napůl divadelní, tančí se během první a třetí sloky. Chlapci jdou 8x přísuným krokem dopředu a dívky před nimi točením couvají. Od 9. taktu stojí chlapci zády k sobě do kruhu a tleskají, dívky se polkou na hladko bez točení posunou o půlku kruhu, tam se točí na místě na 4 doby a poté se stejným způsobem posouvají o půl kruhu a vrací se zpět na původní místo, kde se na 4 doby znovu točí.

Text písně v podání souboru Horačky s podtržením odlišných výrazů:

- 1) Turnouje na rynku sil sem rozmarynku,
Turnouje na rynku sil sem voves,
Vovísek se zeliná, má panenka je bledá,
Vona se napila málo vína.
- 2) Já víno nepila, ani neviděla,
jenom sem s Pepičkem jennou spala,
spala jsem s im jen jennou, von měl lásku fortelnou
a dyž mně vošidil, šel za inou.
- 3) Dyž sem byl písárem ch kanceláři,
smáčel sem si péro ch kalamáři,
přenešťastný péro kaňku udělalo
a pak mně nastalo hospodárství.
- 4) Bodejž tě to péro hrom urazil,
ty si mou šrajtofli celou zkazil,
moje šrajtoflička, ta byla hezoučká,
tys mně i, Pepičku, celou zkazil.

V této písni se nachází jedna z nejtypičtějších změn pro tento kraj, a to výslovnost $v > u$ ve slově *Turnově* → *Turnouje*, dále znovu protetické v (*voves*, *vona*, *vošidil*). Ve slově *zelená* → *zeliná* probíhá úžení $e > i$ a ve slově *Pepiček* → *Pepiček* krácení. V první sloce je nahrazeno slovo *Nanyinka* slovem *panenka*. Ve třetí sloce se nachází změna předložky $v > h/ch$ (*v kanceláři* → *ch kanceláři*). Dále to jsou již jen výše popsané změny: *jim* → *im*, *jednou* → *jennou*, *když* → *dyž*, *jinou* → *inou*, *pero* → *péro*, *ji* → *i*.

5.4.7 Za tím našim plotem hustým

Allegretto ♩ = 72

Za tím našim plo - tem hus - tým, tam tě, hol - ka, ne - o - pus - tím.

7 Trám - ta - da - ta - tam.

13 1. 2.

Obrázek 7 – Za tím našim plotem – notový zápis (KREJČÍ, s. 30)

Oproti Krejčího zápisu je píseň hraná v C dur a soubor si zde pohrává i s tempovou změnou. Na začátku se hraje *moderato*, ze kterého se v pátém taktu stane *allegretto*, Následuje instrumentální dohra, která zní v *allegro*. Tato píseň začínám zvoláním jejího textu bez hudby, následně už s melodií a doprovodem kapely. Tato píseň je první ze čtyř, které na sebe bezprostředně bez odmlk navazují.

Tanečníci tančí přesně dle Krajčího zápisu tanec manžestr³⁷. Dvojice stojí čelem k sobě a drží za ruce, chlapec je zády do kruhu. V 1.–4. taktu se tančí dva přísunné kroky na chlapcovu pravou stranu a poté zase zpět, v 5.–8. taktu se tančí 7 cvalových kroků a na poslední dobu se pár pustí a oba se otočí o 360°, každý na jinou stranu. Instrumentální dohra se tančí dvoukročákem po kruhu v zavřeném držení.

Text písně v podání souboru Horačky s podtržením odlišných výrazů:

- 1) Za tím našim plotem hustým,
tam tě holka nevopustim,
tramtatadam.

U všech slov zde probíhá krácení hlásky *i* > *i* v koncovkách: *tím* → *tim*, *naším* → *našim*, *hustým* → *hustym*, *neopustím* → *nevopustim*, v tomto slově je navíc přidáno protetické *v*.

³⁷ KREJČÍ, Pavel. Pojizerské a podještědské písně a tance. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963, s.31.

5.4.8 Holka neznámá

Hol - ka ne - zná - má, ne - chod' za ná - ma, my tě pro - dá - me me - zi
8 ži - da - ma.

Obrázek 8 – Holka neznámá – notový zápis (HAVEL, VOTRUBA, s. 66)

Píseň se hraje v tónině C dur s tempovou změnou z původního *andante* do *allegra* v 5. taktu. Poslední dva takty se hrají *staccato* a zpomaluje se během nich do *adagia*, což je tempo následující písně. V posledním taktu se ozývá pouze jedna, a to první nota.

Všechny páry tančí v řadě, v taktech 1–4 se provádí přísuny, dívka vpravo, v další čtveřici taktů se jde cvalovým krokem zpět a na poslední dobu je otočka. V taktech 9–13 se páry dělí, liché páry jdou přísunným krokem vpřed, sudé páry zase vzad. Během posledních čtyř taktů jsou chlapec a dívka postaveni bokem k sobě, vyskočí se tak, že pravá noha stojí a levá se zvedne, poté to totéž, ale obráceně a následně se dívka 2 takty točí a chlapec stojí. Páry si takto mezi sebou nenápadně vytvoří prostor a snadněji tak zformují kruh, ve kterém začínají tančit další píseň.

Text písně v podání souboru Horačky s podtržením odlišných výrazů:

- 1) Holka neznámá, nechod' za náma,
mý tě prodáme mezi židama,

Jedinou změnou je zde změna kvantity u slova *my* → *mý*.

5.4.9 Uvázala žena muže

Adagio

U-vá-za-la že-na mů-že u su-chý-ho pa-ře-zu, e - stli se mně, mů - ži po-hneš,

7 *Allegro*

jak já tě ich na - ře - žu.

13 *Adagio*

Obrázek 9 – Uvázala žena muže – notový zápis (Zpěvník folklórního souboru Horačky)

V Havlově sbírce byla tato píseň uvedena bez příslušného nápěvu, pouze jako text. Nápěv, který je zde použit, byl původně zase bez textu, ale jak se ukázalo, text této písně k nápěvu seděl, proto ho tam soubor doplnil. Píseň je hrána přesně dle výše uvedeného zápisu, začíná slokou v *adagiu* a následně zní instrumentální dohra v *allegru*, která na poslední dva takty zpomaluje do *adagia*.

Páry jsou rozestavěné v kruhu a přísunným krokem s nakláněním celého těla směřují do kruhu, přísunné kroky jsou tři, jeden na takt, a ve čtvrtém taktu je přídup. Toto se opakuje po další 4 takty, tentokrát ale zase zpět z kruhu. Během instrumentální dohry se tančí hladká polka.

Text této písně je již uvedený ve verzi zpívané souborem Horačky, lze ale vypíchnout slova rozdílná od dnešního úzu: dříve již zmiňované zdloužení kořenové samohlásky *může* → *může*, změna *é* > *y* u *suchého* → *suchýho* a zánik u slov *jestli* → *estli* a *jich* → *ich*.

5.4.10 Jennou, dvakrát nakročím

Vivo ♩ = 132

Jed-nou, dva-krát na-kro-čím, po pře-tí se za-to-čím, po pře-tí se do ko-leč-ka za-to-čím.

Obrázek 10 – Za tím naším plotem – notový zápis (KREJČÍ, s. 31)

Píseň začíná předehrou, které je instrumentální verzí písně, housle zdobí ve 2. a 4. taktu a tempo je pomalejší, než ho zapsal Krejčí, hraje se *moderato*.

Na tuto píseň se dle Krejčího zápisu tančí tanec šotyš³⁸. Dvojice tančí vpřed po kruhu a stojí vedle sebe, lokty mají v závěsu a levým bokem jsou natočeny do středu kruhu. Text písně v podstatě přímo popisuje taneční kroky. V 1. taktu dělá chlapec krok vpřed levou nohou, poté přisune pravou, levou jde znovu vpřed a na poslední půl dobu taktu vydrží, dívka dělá to stejné, jen opačnou nohou. Další takt probíhá stejně, pouze se vymění nohy. Ve 3. a 4. taktu se dvojice pustí a otočí se přitom o 360°, každý na opačnou stranu. Stejně kroky se opakují i při repetici.

Text písně v podání souboru Horačky s podtržením odlišných výrazů:

- 1) Jennou, dvakrát nakročím, potřetí se zatočím,
jennou, dvakrát nakročím, potřetí se dokolečka zatočím.

Jedná se o změny dříve již okomentované: *dn > nn* (*jednou* → *jennou*), krácení hlásek u koncovek (*nakročím* → *nakročim*, *zatočím* → *zatočim*).

³⁸ KREJČÍ, Pavel. Pojizerské a podještědské písně a tance. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963, s.32.

5.4.11 Chodil jsem na Proseč

Allegro ♩ = 184

The image shows a musical score for the song 'Chodil jsem na Proseč'. It consists of three staves of music in treble clef. The first staff starts at measure 8 and ends at measure 14. The second staff starts at measure 15 and ends at measure 21. The third staff starts at measure 22 and ends at measure 28. The time signature changes from 3/4 to 2/4 and back to 3/4. The lyrics are written below the notes.

8
Cho - dil jsem na Pro - seč už ne - smim, za - rost - la mně ces - ta
15
o - ře - ším. Však já to o - ře - ší vy - se -
kách, já tam mou An - dul - ku ne - ne - chám

Obrázek 11 – Chodil jsem na Proseč – notový zápis (KREJČÍ, s. 71)

Píseň začíná předehrou, která představuje celou píseň, je zde přidána repetice od 15. taktu do konce. Předehra, mezihry i dohra, které jsou totožné, modulují do F dur, sloky samotné jsou pak v C dur. V 5. taktu je navíc hrán vzestup, který je napsaný v taktu 15. Píseň se zpívá ve čtyřech slokách, druhá byla vymyšlena souborem a třetí a čtvrtá byla dohledána.

Tato píseň je souborem velmi oblíbená a zaznívá na většině představení, možná i proto, že se na ni tančí tanec třínožka³⁹, který je specifický právě pro oblast Podještědí. Tančí se po kruhu, v prvních dvou taktech se tančí obkročák na tři doby, v dalších dvou obkročák na dvě doby, pokaždé se mění noha, na kterou obkročák je. V taktu pátém poté chlapec vykročí vpřed, druhou unoží a špičkou je opřen o zem a na třetí dobu drží, děvče dělá to stejné, jen dle své strany, tj. jedna noha jde vzad a druhá unoží, špičkou se opře o zem a na třetí dobu drží. Stejně schéma se tančí i nadále. Tančí se pouze při mezihrách a při dohře. Nejdřív tančí sami chlapi, kteří vždy při $\frac{3}{4}$ taktu tleskají jednotlivé doby a třetí dobu tlesknout pod zvednutou nohou. Druhá mezihra se tančí párově, stejně tak i mezihra třetí, ale při ní se páry nedrží a chlapi s tleskáním nahánějí dívky. Při dohře tančí jak kdo a jak kdy, někdy dívky tančí spolu a chlapi s koštětem, jindy zase dívky tančí s koštětem a chlapi netančí vůbec.

³⁹ KREJČÍ, Pavel. Pojizerské a podještědské písně a tance. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963, s.71–72.

Text písně v podání souboru Horačky s podtržením odlišných výrazů:

- 1) Chodil sem na Proseč, už nesmim,
zarostla mě cesta vořeším.
Šak já to vořeši vosekám,
já tam mou panenku nenechám.
- 2) Měl sem já děučátko z Trhouky,
vona má ch komurce pavouky.
Já i ty pavouky vyženu,
vemu si děučátko za ženu.
- 3) A ty seš muj milej daremnej,
hrdlíš se vo každěj stříbrnej
a já sem děučátko vonačí,
mně kanduš k voddaukám nestačí.
- 4) Já si tě má milá nevemu,
dyť ty seš podobná medjedu.
Medjed má nožičky chlupatý
a ty máš srdíčko proklátý.

V první sloce zaniká $v > 0$ ve slově *však* → *šak* a zde je změněno jméno Andulka na panenku. Všechny ostatní jevy již byly dříve popsány: *nesmím* → *nesmim*, *ořeší* → *vořeši*, *jsem* → *sem*, *děvčátko* → *děučátko*, *ona* → *vona*, *v komurce* → *ch komurce*, *jí* → *i*, *(ne)vezmu* → *(ne)vemu*, *můj* → *muj*, *milý* → *milej*, *daremný* → *daremnej*, *o* → *vo*, *každý* → *každej*, *stříbrný* → *stříbrnej*, *onačí* → *vonačí*, *vdavky* → *voddauky*, *medvědu* → *medjedu*, *prokláté* → *proklátý*.

5.4.12 Hoši pote na vinice

Vivace $\text{♩} = 100$

Ho - ši, po - jd' te na vi - ni - ce, hol - ky pů - jdou sná - mi! Pů - jde - me se po - dí - va - ti
7 je - li ví - no zra - lý Ješ - tě ne - ní, je ze - le - ný.
13 Nech - me si ho až na dru - hou ne - dě - li, kdru - hý ne - dě - li!

Obrázek 12 – Hoši pote na vinice – notový zápis (KREJČÍ, s. 99)

Píseň je transponována do C dur a začíná předehrou na 9. taktu. Při čtvrt'ové pomlce v taktu 10 je absolutní ticho a v taktu dvanáctém zase naopak trylkují housle. Soubor repetuje navíc takty 9–12. Píseň se zpívá lidovým dvojhlasem v terciích, první sloku zpívají pouze muži, druhou, která přichází bez mezihry, pouze ženy. Text druhé sloky je stejný jako texty sloky první, jsou pouze prohozena slova *hoši* a *holky*.

Na píseň tančí vinická⁴⁰, znovu dle Krejčího zápisu. Dvojice v zavřeném držení tančí po obvodu kruhu, chlapec je natočen levým bokem do středu. Prvních 8 taktů se tančí hladká polka a v 9. taktu drží chlapec levou ruku dlaní vzhůru, dívka má svou pravou ruku na jeho, taktéž dlaní vzhůru a chlapec tleská dívce do ruky na obě doby 9. taktu a první dobu 10. taktu, na druhou dobu 10. taktu se drží, další dva takty jsou řešené stejně, jen role vyměněny, dívka tleská do ruky chlapcovi.

V taktech 13. – 18. udělá chlapec v každém taktu dva krátké kroky vpřed, dívka vzad a vždy na první dobu tlesknou do vlastních rukou a na druhou dobu vzájemně proti sobě. V 19. taktu se zastaví a v rytmu osminových not čtyřikrát tlesknou o vlastní ruce a na první dobu 20. taktu tlesknou jednou rukama proti sobě.

⁴⁰ KREJČÍ, Pavel. Pojizerské a podještědské písně a tance. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963, s.100.

Text písně v podání souboru Horačky s podtržením odlišných výrazů:

- 1) Hoši, pote na vinice, holky pudou s námi,
pudeme se podívat, je-li víno zraly.
Eště není, je zelený.
Nechme si ho až na druhou neděli,
nechme si ho k druhý neděli.

- 2) Holky, pote na vinice, kluci pudou s námi...

Všechny jevy byly již popsány: *pojďte* → *pote*, *půjdou* → *pudou*, *podívat* → *podívati*,
zralý → *zraly*, *ještě* → *eště*.

5.4.13 Nepudu z hospody až výde denice

The image shows two staves of musical notation in 3/4 time, C major. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/4 time signature. The melody consists of eighth and quarter notes. The lyrics are written below the staff: "Ne - pu - du zhos - po - dy, až vyj - de de - ni - ce, až mě vy - pro - vo - dí". A small number '5' is written below the first measure. The second staff continues the melody with similar note values. The lyrics are: "mo - je ta - neč - ni - ce, až mě vy - pro - vo - dí mo - je ta - neč - ni - ce". The piece ends with a double bar line.

2. Nepudu z hospody, až za dvě neděle,
až pro mě má milá v kočáře přijede.
3. V kočáře přijede, čtyři koně vraný,
to bude má milá, moje potěšení.
4. Nepudu z hospody, až za dvě neděle,
až ty starý děvky všechny čert pobere.
5. Ty starý pobere, ty mladý dorostou,
jako když poseká jetelíček kosou.
6. Jetelíček kosou, ten se seče,
jako když se holka v neděli obleče.
7. V neděli obleče, ve svátek přistrojí,
přijde do hospody, přec u dveří stojí.

Obrázek 13 – Nepudu z hospody až vyjde denice – notový zápis (HAVEL, VOTRUBA, s. 135)

Píseň se hraje v tónině C dur a předehra začíná na taktu 4, mezihry nejsou. Zpívá se lidový dvojhlas v terciích, jinak je píseň beze změn vůči původnímu zápisu. Zní všech 7 slok, první 4 zpívají pouze muži, zbylé ženy. Při posledním taktu se výrazně zpomaluje.

Tančit se začíná se slokou a střídá se vždy dvakrát sousedská a dvakrát obkročák, Havel tento sled kroků pojmenoval *talián*⁴¹. Po slokách se střídá *talián* a *točená*⁴². Při točené se dvojice otáčí na stále témže místě, chlapec jde postupně, pravou, levou a znovu pravou nohou vpřed tak, aby celkové otočení v taktu bylo o 360°, dívka jde naopak.

Text písně v podání souboru Horačky s podtržením odlišných výrazů:

- 1) Nepudu z hospody, až výde denice,
až mě vyprovodí moje tanečnice,
až mě vyprovodí moje tanečnice.
- 2) Nepudu z hospody, až za dje neděle,
až pro mě má milá ch kočáře přijede.
- 3) Ch kočáře přijede, štyry koně urany,
to bude má milá, moje potěšení.
- 4) Nepudu z hospody, až za dje neděle,
až ty starý děuky šecky čert pobere.
- 5) Ty starý pobere, ty mladý dorostou,
jako dyž poseká jetelíček kūsou.
- 6) Jetelíček kūsou, ten se pěkně seče,
jako dyž se holka h neděli vobleče.
- 7) H neděli vobleče, ve svátek přistrojí,
příde do hospody, přec u dvěří stojí.

Ve druhé sloce probíhá změna *čtyři* → *štyry*, ve slově *kosa* → *kůsa* proběhla postupná změna *o* > *ó* > *ů*, zdloužení kořenové samohlásky může probíhat i u dvouslabičných slovesných tvarů, zde probíhá u slova *stojí* → *stóji*. Zbylé jevy byly již dříve popsány: *nepůjdu* → *nepudu*, *vyjde* → *výde*, *dvě* → *dje*, *ch* → *v*, *vraný* → *urany*, *potěšení* → *potěšeni*, *dívky* → *děuky*, *všecky* → *šecky*, *když* → *dyž*, *h* → *v*, *obleče* → *vobleče*, *přijde* → *příde*.

⁴¹ HAVEL, Václav, VOTRUBA, Adam, ed. Lidové písně z Podještědí. Praha: Pavel Jeřábek - Nakladatelství Plot, 2016. Fabula (Plot). ISBN 978-80-7428-301-7, str. 292.

⁴² KREJČÍ, Pavel. Pojizerské a podještědské písně a tance. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963, s.50.

5.4.14 Nepudu z hospody, šelma bych byl

7
Ne - půj - du z hos - po - dy, šel - ma bych byl, šel - ma bych byl,
13
šel - ma bych byl, do - kud si An - dul - ku ne - na - mlu - vím,
do - kud si An - dul - ku ne - na - mlu - vím.

2. Až já si jí namluvím, půjdu domů,
hospodu poručím Pánubohu.

3. Jestli mně má milá něco řekne,
Já jí dám hubičku, jen to flekne.

Obrázek 14 – Nepudu z hospody, šelma bych byl – notový zápis (HAVEL, VOTRUBA, s. 136)

Píseň se hraje dle zápisu s předehrou od 9. taktu, stejně jsou řešeny i mezihry a dohra. V 16. taktu jsou vždy výrazné kontrující violy. Zpívají se všechny tři zapsané sloky a zpívá se lidovým dvojhlasem převážně v terciích. Ve třetím taktu je zvýšený tón z *e* na *eis*.

Tanečníci začínají tančit se slokou a po taktech tančí sousedskou, sousedkou, obkročák, sousedskou, obkročák, sousedskou, obkročák, sousedkou. Obkročák je v tomto schématu vždy s výdrží na tři, všechno je s otáčením o 180°, od 9. taktu je jen sousedská vlevo.

Text písně v podání souboru Horačky s podtržením odlišných výrazů:

- 1) Nepudu z hospody, šelma bych byl, šelma bych byl, šelma bych byl,
dokud si Andulku nenamluvím, dokud si Andulku nenamluvím,
- 2) Až si i namluvím, pudu domů,
hospodu poručím Pánubohu.
- 3) Estli mně má milá něco řekne,
já jí dám hubičku, jen to flekne.

Všechny jevy byly popsány: *(ne)půjdu* → *(ne)pudu*, *(ne)namluvím* → *(ne)namluvim*,
jestli → *estli*, *jí* → *i*.

5.4.15 Mý jsme hoši z Ještěda

Rázně (pochod)

Mý sme ho - ši zJeš - tě - da, zná nás kaž - dá dě - di - na.

5

Kam my za - ví - tá - me tam se do - bře má - me, pro - to - že sme švar - ný ho - ši zJeš - tě - da.

2. My sme hoši z Ještěda, nás zná každá dědina.
My se nechcem báti, hřbety vohýbati, protože sme švarný hoši z Ještěda.

Obrázek 15 – Mý sme hoši z Ještěda – notový zápis (ČEMUSOVÁ, FAMFULOVÁ, JÍROVÁ, s. 37)

Na závěr pásma zazní píseň, která se dle mého názoru, stejně jako píseň *Chodil jsem na Proseč*, stala pro Horačky do jisté míry ikonickou. Tuto píseň můžeme slyšet ve většině pásem, se kterými soubor vystupuje, využívá se pravidelně na ukončení vystoupení. Zároveň je to jediná píseň tohoto pásma, ve které se pouze zpívá.

Píseň hraje soubor v F dur a začíná dvoutaktovou předehrou, která navozuje náladu písničky a následně je využita i jako mezihra a v menší úpravě i jako dohra. Ve sloce je přidána navíc repetice druhého řádku.

Soubor píseň zpívá ve čtyřech slokách, první zpívají pouze muži, druhá sloka je vložena navíc, zpívají ji pouze ženy a textem se od první liší pouze ve slově *hoši*, které je nahrazeno slovem *holky*. Třetí sloku zpívají znovu pouze muži, tato sloka odpovídá druhé sloce uvedené v zápisu výše. Poslední sloku zpívají opět jen ženy.

Celý text písně v podání souboru Horačky:⁴³

- 1) Mý sme hoši z Ještěda,
zná nás každá dědina,
kam mý zavítáme, tam se dobře máme,
protože sme švarný hoši z Ještěda.

⁴³ Původní zápis této písně od Pavla Krejčího se mi nepodařilo dohledat, uvádím zde tedy zápis ze zpěvníku souboru, který knižně vyšel v roce 2007 a jehož cílem bylo uvést všechny písně v podještědském nářečí.

- 2) Mý sme holky z Ještěda,
nás zná každá dědina,
kam mý zavítáme, tam se dobře máme,
protože sme švarný holky z Ještěda.
- 3) Mý sme hoši z Ještěda,
zná nás každá dědina,
mý se nechcem báti, řbety vohýbati,
protože sme švarný hoši z Ještěda.
- 4) To sou hoši z Ještěda,
zná je každá dědina,
dyž vejplatu berou, tak se vobčas perou,
protože sou švarný hoši z Ještěda.

V této písni probíhá pouze jeden ještě nepopsaný nářeční jevy: změna *hř* > *ř* ve slově *hřbety* → *řbety*. Zbylé jevy již byly popsány: *my* → *mý*, *jsme* → *sme*, *ohýbat* → *vohýbati*, *když* → *dyž*, *výplata* → *vejptala*, *občas* → *vobčas*.

6 Inspirace ke zvýšení zájmu o lidovou píseň a její mezioborové užití

Děti bohužel neznají mnoho lidových písní a je třeba jejich vztah k lidové tvorbě hýčkat, rozvíjet a utužovat. Regionální lidové písně – které děti paradoxně povětšinou neznají už vůbec, protože nebývají příliš zastoupeny ve zpěvnících – jsou dle mého názoru výborný nástroj, jak v dětech vzbudit větší zájem o zpěv lidové písně.

Dříve v práci bylo zmíněno, že se v textech podještědských lidových písní mnohdy odkazuje na určitá místa a oblasti tohoto kraje, což je skvělá příležitost pro přiblížení písně dítěti. Podještědí je nevelká oblast plná větších či menších vesnic, pokud se v písni objeví název bydliště dítěte, bydliště jeho kamaráda či místa, kde navštěvuje školu, bude dítě přirozeně zvědavé. Znamená to totiž, že existuje píseň o oblasti, kterou velmi dobře zná a je mu blízká. Toto regionální propojení dítěte s lidovou písní by pro něj mohlo být dostatečnou motivací k získání zájmu o naučení se nové písně.

Po samotném seznámení žáka s vybranou písní je třeba se ujistit, že žák plně rozumí textu dané písně a dokáže zopakovat její děj. Stejně tak potřebné je pobavit se o neobvyklých slovech a výrazech, které se často v lidových písních vyskytují. Se správnou motivací by se u dětí měla probudit jejich přirozená touha po poznání a vysvětlování si významů neznámých výrazů by se tak mohlo stát činností zábavnou a tvořivou.

Z textů písní vyskytujících se v pásmu o stínání kohouta a tancovačkách by to byla následující slova a slovní spojení, některá budou žáci jistě znát, je ale lepší ujistit se, že všichni plně rozumí jejich významu: **vinčovat** (upozornit na znalost slova z vánočních koled, ověřit plné pochopení významu slova); **krůšňák** (podomní obchodník); **naklepávat peří** (v písni v kontextu stlaní postele); **rozmarýnka** (modrofialově kvetoucí aromatická bylina, nejlépe ji ukázat); **fortelný** (lživý, pokusit se odvodit význam slova z kontextu písně); **písař** (ujasnit si, co bylo náplní tohoto povolání); **kalamář** (nádoba na inkoust, lze se pokusit odvodit z kontextu); **šrajtofle**⁴⁴ (peněženka); **daremný** (k ničemu, neúčinný, lze se pokusit odvodit z kontextu); **hrdlit se o každé stříbrnej** (hádat se o každý peníz, mělo by být jasné z kontextu); **vonačí** (jiné, ve smyslu lepší); **kanduš** (sukně se živůtkem, lze se pokusit

⁴⁴ V písni *Turnouě na rynku* je použito slovo *šrajtofle* a *kalamář* v přeneseném výrazu a tuto konkrétní písničku bych zařadila až do nejvyšších ročníků základní školy.

odvodit, že se jedná o část kroje); *voddačky* (svatba); *denice* (jitřenka, planeta Venuše); *koně uraný* (černě zbarvené koně); *děyka* (starší výraz pro *dívku*, někdy uváděné jako služebná děvečka); *kůsa* (kosa, nástroj na sekání travit, ukázat si obrázek a představit, jak se s ní pracovalo); *namluviti si Andulku* (zahájit vztah); *dědina* (vesnice).

Výše popsané výrazy jsou určeny pro práci s dětmi na 1. stupni základní školy, nicméně i u žáků 2. stupně ZŠ bychom se měli ubezpečit, že všichni plně rozumí všem výrazům.

Dle mého názoru lze využít lidovou píseň i mezioborově, což by mohlo přinést ozvláštnění hodiny, či započít zajímavý projekt třídy. Lidové písně vypráví nějaký příběh, a tak se na prvním místě nabízí výtvarné a dramatické zpracování vybrané písně. I zde se objevuje celá řada možností, jak to pojmout: vytvoření série komiksů představující děje písní, které mnohdy bývají i komické či žertovné; hudebně-taneční/hudebně-dramatické (či oboje) nastudování písně nebo kratšího pásma písní; výtvarné zpracování kulis k takovému možnému nacvičení písně/pásma písní a mnohé další.

Další využití se přímo nabízí při výuce českého jazyka a literatury. Písňové texty bývají méně náročnější verzí básní a většinou na rozdíl od básní neskrývají velké množství symbolů a přenesených významů. Proto se rozbor textu žákům známé lidové písně jakožto první setkání s analýzou básní nabízí jako jeden z možných přístupů k této problematice. Dále lze využít text lidové písně nejen k nácvičku rozboru literárního, ale i jazykového. Dětem méně známé výrazy lze využít k morfematickému rozboru, bude se jednat sice o úkol poněkud těžší, dítě by si tak ale mělo upevnit ponětí o struktuře jazyka. Další možností jazykového využití je zkoumání variet jazyka na dětem dobře známém textu. U českého jazyka se nabízí i seznámení s historickým vývojem češtiny, protože lidové písně používají celou řadu dětem málo známých výrazů (jak bylo popsáno výše v kapitole), ale i výrazů zastaralých.

Při hodinách dějepisu a zeměpisu by se lidová píseň dala využít v hodinách zaměřených na poznání daného regionu. Ve spolupráci s hodinami biologie by se dal jistě vytvořit projekt typu *Byliny v našich písních*, kde by bylo možné propojit popis bylin z hlediska jejich přírodopisné klasifikace, ale i jejich líčení v písních, ve kterých jsou jim mnohdy přikládány různé vlastnosti. Tyto mýty o bylinách v písních by se poté mohly

vyvrátit či potvrdit. Podobný projekt by byl samozřejmě možný udělat i o zvířatech či stromech.

Pro ozvláštnění lze lidovou píseň využít i v hodině matematiky především v 8. a 9. ročníku základy školy. Matematika na základní škole je soubor symbolů majících stanovené vlastnosti, které dohromady utváří určité struktury. To stejné se dá ale říci i o notovém zápisu, který je taktéž soubor symbolů daných vlastností. Celou řadu lidových písní lze harmonizovat pouze za použití tóniky, dominanty a subdominanty. Převédeme-li tedy mluvu notového zápisu do jazyka čísel, žáci budou schopni ve vhodně vybraných lidových písních najít zákonitosti a struktury, dle kterých je k nim utvořená harmonie. Později by díky objevení těchto struktur měli být žáci schopni zharmonizovat jinou vhodně vybranou píseň. Toto samozřejmě nelze považovat za nástroj vhodný ke kompozici jako takové, pouze jako zpestření hodiny hledáním základních struktur v hudbě pomocí jazyka čísel. Žáci, kteří hudbu studují, dostanou nový náhled do hudebního světa a ti, kteří znají hudební teorii pouze z hodin hudební výchovy, by i tak měli být schopni píseň zharmonizovat.⁴⁵

Toto je několik možností, jak dětem zpopularizovat lidovou píseň, představit jim ji v jiném světle a zároveň ji využít jako pomůcku při výuce v podobě dětem už dobře známého textu a melodie.

⁴⁵ S představením využití matematických struktur při harmonizaci jednoduché lidové písně žákům 2. stupně základní školy a prvním třem ročníkům školy střední mám osobní zkušenost. Představila jsem tento princip účastníkům Tábora mladých matematiků a na konci přednášky zvládla valná většina táborníků úspěšně zharmonizovat jednoduchou píseň. Skupina účastníků obsahovala jak zběhlé mladé hudebníky, tak i ty, kteří hudbu nikdy nestudovali.

Závěr

Tato práce stručně představila kraj Podještědí, jeho kulturu, lidový kroj a základní rysy podještědského nářečí. Podrobněji se poté zaměřila na folklórní soubor Horačky, který neúnavně těší a obohacuje místní obyvatele svou činností a stará se o to, abychom nezapomněli místní zvyky a tradice.

Věnovali jsme se také lidové písni této oblasti, které bývá stejně jako zdejší folklór často opomíjena, přitom ale skrývá nemalé množství líbivých písní a nápěvů, které by jistě stály za další bádání, nebo alespoň trochu prostoru při zpívání lidových písní ve školním prostředí. Já sama jsem si při psaní práce prohloubila vztah k podještědské lidové písni, ale i lidové písni obecně.

Ve stručnosti bylo poukázáno na to, že Horačky rozhodně nejsou jediným tělesem, které je zdejším prostředím uchváčeno a udržuje lokální tradice.

Stěžejní část práce se podrobně zaměřila na popis pásma zpracovávající zvyk stínání kohouta a místní tancovačky. Práci lze využít jako podklad k nacvičení vybraných písní a k nim určených tanců, které jsou podrobně popsány, ale i pouze jako seznámení s místními lidovými písněmi či rozpočítadly. Využití lidové písně ve výuce se krátce věnovala i poslední kapitola, která přišla s několika návrhy, jež by mohly zvýšit zájem o lidovou píseň u dětí, a několika návrhy s využitím písně v dalších předmětech.

Vystoupení souboru by se mohlo stát i inspirací pro nějaké kratší pásmo lidových písní použité ve škole v rámci bloků hudební výchovy, které představí regionální písničky a například i již zmíněná regionální říkadla a rozpočítadla. Naše nehmotné kulturní dědictví v podobně folklóru a tradic je důležité připomínat a uchovávat jak ve školním prostředí, tak i mimo něj. Naštěstí zájem o folklór v dnešní době roste, ačkoliv zde v severních Čechách poněkud pomaleji než jinde. A i když se nám severní Čechy při vyslovení slova *folklór* zřejmě neobjeví na mysli, pevně doufám ve změnění toho faktu v průběhu času.

Věřím, že tato práce zobrazila, že právě i tato oblast má opravdu mnoho co nabídnout a byla by škoda této problematice nevěnovat pozornost, ať už dalším studiem zdejší lidové písně, zvyků či národopisu obecně.

Seznam použitých informačních zdrojů

Literatura:

ANDĚL, Rudolf – TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub*, 1. vyd. Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1991, ISBN neuvedeno

Čemusová, D. Famfulová, M. Jírová, M. *Písničky z Podještědí*. Český Dub: Podještědské muzeum, 2007.

EDEL Tomáš: *Píše Karolina Světlá o Podještědí?* In: Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé 1986/18. Světlá p. J. 1986, 2–6.

EDEL, Tomáš: *K dějinám národopisu Podještědí*, In: Sdružení rodáků a přátel Karoliny Světlé 1985/17, Světlá pod Ještědem 1985, s. 1-5.

EDEL, Tomáš: *Společenský život v Podještědí 2. poloviny 19. a počátku 20. století*, In: Sdružení rodáků a přátel Karoliny Světlé 1990/23, Světlá pod Ještědem 1990, s. 9-15.

EDEL, Tomáš: *Společenský život v Podještědí 2. poloviny 19. století*, In: Sdružení rodáků a přátel Karoliny Světlé 1989/22, Světlá pod Ještědem 1989, s. 6-11.

HAVEL, Václav, VOTRUBA, Adam, ed. *Lidové písně z Podještědí*. Praha: Pavel Jeřábek - Nakladatelství Plot, 2016. Fabula (Plot). ISBN 978-80-7428-301-7.

Havel, Václav: Lidové písně z Českosudska, in: *Český lid XX*, s. 363, s. 428.

KREJČÍ, Pavel. *Pojizerské a podještědské písně a tance*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1963.

MAZLOVÁ, Věra. Ještědské nářeční rysy v díle Karoliny Světlé. *Naše řeč*. 1948, **32**(6-7), 101-108.

MAZLOVÁ, Věra. Ještědské nářeční rysy v díle Karoliny Světlé. *Naše řeč*. 1948, **32**(4-5), 61-71.

OLIVA, Jan, Felix KOBLENC a Josef PAZDERKA. *Severní Čechy v lidové písni*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1980.

PECHÁČEK, Stanislav. *Lidová píseň a sborová tvorba*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1830-2.

ŘEHÁČEK, Marek. *Ještěd a Podještědí: Turistický průvodce po horách a okolí*. Liberec, 2004. ISBN neuvedeno.

SCHEYBAL, Josef V. *Lidový kroj v Podještědí*. Liberec: Česká beseda, 1982. 31 s., barev.fot.obr, s. 9.

SVĚTLÁ, Karolina, ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka a NERUDA, Jan. *Karolina Světlá ve stycích s Janem Nerudou*. V Praze: J. Otto, 1912.

SVĚTLÁ, Karolina. *Vesnický román*. Praha: Nadační fond Česká knihovna ÚČLK FF UK, 2019. Česká knihovna (Host). ISBN 978-80-7577-997-7.

SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí II: Korespondence*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959.

Prameny:

Archiv Podještědského muzea a knihovny Český Dub, fond Václav Havel, karton 26, složka 1.

Zpěvník folklórního souboru Horačky

Rozhovory:

DOSTRAŠILOVÁ, Kateřina a ŠRÝTR, Pavel, vedoucí taneční sekce FS Horačky [ústní sdělení]. Proseč pod Ještědem, 1.7.2021.

HORÁČEK, Jaroslav, člen FS Horačky [ústní sdělení]. Český Dub, 12.5.2021.

ROZKOVCOVÁ, Ivana, vedoucí FS Horačky [ústní sdělení]. Český Dub, 11.6.2021.

ROZKOVEC, Vojtěch, člen kapely FS Horačky [ústní sdělení]. Smržov, 30.6.2021.

Internetové zdroje:

HORAČKY folklórní soubor [online]. [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <http://www.horacky.cz/>

Folklorní soubor Šafrán: O našem souboru [online]. Jablonec nad Nisou: folklorní soubor Šafrán, 2010 [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: <http://www.safranjbc.cz/o-nasem-souboru.htm>

Folklorní soubor Jizera Liberec: O souboru [online]. Liberec: folklorní soubor Jizera Liberec [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: <http://www.jizeraliberec.cz/o-souboru/>

Folklorní soubor Jizera Liberec: DFS JIZERKA [online]. Liberec: folklorní soubor Jizera Liberec [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: <http://www.jizeraliberec.cz/o-souboru/jizerka/>

FS Dykyta: O nás! [online]. Krásná Lípa: FS Dykyta, 2013 [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: http://www.dykyta.cz/?page_id=427

NISANKA: O souboru [online]. Jablonec nad Nisou: Martin Stružský, Pavlína Stružská, 2007 - 2010 [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: <http://www.nisanka.cz/info>

NISANKA: Malá Nisanka [online]. Jablonec nad Nisou: Martin Stružský, Pavlína Stružská, 2007 - 2010 [cit. 2021-6-25]. Dostupné z: <http://www.nisanka.cz/mala-nisanka>

Jarmila Bachmannová (2017): ČESKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/ČESKÁ NÁŘEČNÍ SKUPINA](https://www.czechency.org/slovník/ČESKÁ_NÁŘEČNÍ_SKUPINA) (poslední přístup: 2. 7. 2021)

Seznam příloh

I. Ukázka dětských podještědských rozpočítadel a říkadel

Had leze z díry,
má černý kníry,
bába se ho leká,
na kolena kleká.

Bábo, mě se nelekej,
na kolena neklekej!

Jedna, dvě, tři, štíry, pět,
šest, sedum, vosum, devět,
ty seš starý medvěd,
já jsem stará medvědnice,
ukradla sem itrnice.
Koliks' ich sněd?

Ine, bene,
sláva, nebe,
čtyři okna vedle sebe,
pátý okno ven,
uhodím tě zlatým kamenem.

Svítlí, svítí sluníčko,
dá nám Pámbu jablíčko,
bude-li to málo,
eště panský stádo.
Panský stádo běží,
paní kouká ze vsi,
pán, pán, Padyján,
pase koně na východě,
zlatá rybka ven!

Enyky benyky,
nemastný knedliky,
ašam, bašam, ťuk!

Jeden, dva, to sem já,
jeden, tři, to sme my,
jeden štíry, vylez z díry,
jeden pět, trhal květ,
jeden šest, ten měl čest,
jeden, sedum, vylez před dům,
jeden, vosum, ten měl rozum,
jeden devět, ten byl medvěd,
jeden deset, zůstal viset.

Jedna, dva, tři, štyry, pět,
kovář ková cvek,
kovářka mu pomohala,
šecky cveky rossypala,
byla bity hned!

Ivan dude
v Starem Dubě
honili se Turci,
vyhnali se na kopeček,
koupili si bubeneček,
bum, bum, bum.

II. Fotografie souboru

Obrázek 16 – Folklórní soubor Horačky. Foto Petr Pivoňka (dostupné z: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10216915763184016&set=p-10216915763184016>)

Obrázek 17 – Folklórní soubor Horačky, Svatojánská pout' na Proseči, 23.6.2019 (dostupné z: https://fshoracky.rajce.idnes.cz/2019_06_23_Svatojanska_pout_na_Proseci/1380583333)